

OMA OVI, OMA TUKI

Näkökulmia
kehitysvammaisten
ihmisten
yksilölliseen
elämään

Sisällys

	sivu
Esipuheet	2
Tuettu eläminen Näkökulmia yksilölliseen asumiseen	4
Laitosasukkaasta oman kodin omistajaksi Kirkintilloch, Skotlanti	12
Yksilöllistä elämää omassa vuokra- rivitalossa tukitiimin tukemana Enfield, Lontoo	19
Muutto ryhmäkodista omaan vuokra-asuntoon Cumbernauld, Skotlanti	24
Yksilöllistä kaupunkielämää asumisyhteisössä Oslo, Norja	29
Henkilökohtainen apu yksilöllisten valintojen mahdollistajana	33
Yksilöllistä ryhmäasumista	40

Esipuhe I

Kehitysvammaisilla henkilöillä on oikeus hyvään ja tarpeita vastaavaan asumiseen tavallisessa asuinympäristössä. Monen kehitysvammaisen elämässä tämä tavoite ei ole vielä kuitenkaan toteutunut.

Kehitysvammaisten kansalaisten asumiseen ja sen laatuun on kiinnitetty kasvavaa huomiota viime vuosina ja arvokasta kehittämistyötä on tehty myös Suomessa. Perusratkaisu on esteetön ja hyvin toimiva asunto, johon tuodaan asukkaan tarvitsemat tuki- ja muut palvelut. Tavoitteena tulee olla yksilölliset asumisratkaisut asukkaiden erilaisten tarpeiden mukaan.

Kehitysvammaisten asumiseen on esitetty kolme päätöksä. Ne ovat joko asunto kehitysvammaisten asumisyksikössä tai asuntoryhmä, jolloin asuntoja on samassa talossa tai lähitaloissa, mutta asukkailla on yhteinen palvelu- ja kokoontumispiste. Kolmantena ratkaisuna on tavanomainen yksittäinen asunto, johon asukkaalle tuodaan hänen tarvitsemansa palvelut tai hän saa ne muulta. Kaikissa näissä vaihtoehtoisissa on kyseessä asukkaan koti, sellaisena kuin ymmärrämme kodin eli paikkana, joka on riittävän kokoinen yksityinen tila elämiseen ja jokapäiväisiin toimiin.

Asumisyksiköiden suunnittelussa avainkysymys on, kenen ehdoilla asunnot ja asumisratkaisut oikeasti suunnitellaan ja toteutetaan eli ratkaisevatko asukkaiden tarpeet vai tehokas palvelujen järjestäminen. Toinen tärkeä kysymys on, miten taataan mahdollisuus riittävään yksityisyyteen, mutta samalla tarjotaan myös mahdollisuus yhteisöllisyyteen ja yhteiseen toimintaan. Kun asukkaiden tarpeet ja pyrkimys normaaliin asumiseen ovat lähtökohtana, tämä tarkoittaa, että suunnittelulle asetetaan suuret haasteet. Asukasnäkökulman lisäksi tulee ottaa myös huomioon palvelujen järjestäminen ja henkilökunnan toiminta tiloissa.

Myös kehitysvammaiselle henkilölle koti on tavallinen asunto, paikka, jossa saa olla itsenäisesti ja jossa asukkaalla on henkilökohtainen tuki saatavilla. Kun pidämme tämän mielessämme, olemme kehittämässä kehitysvammaisten henkilöiden asumista oikeaan suuntaan. Yhden henkilön kohdalla tämä tarkoittaa yksittäistä asuntoa, mutta toisen kohdalla asumista asumisyksikössä. Asumisratkaisun tulee myös joustaa elämäntilanteen mukaan. Kehitysvammaisen henkilön asumisvalmiuksien vahvistuessa hyvinkin itsenäinen asuminen on mahdollista. Tarvitsemekin ennakkoluulottomuutta ja innovatiivisuutta, kun kehitämme näitä asumisratkaisuja. Tässä julkaisussa on esitelty erinomaisia esimerkkejä erilaisista yksilöllisistä, mutta samalla tuetuista asumisratkaisuista. Ne tarjoavat tulevaisuuteen suuntaavia näkökulmia kehitysvammaisten asumisen kehittämiseen.

*Asuntoneuvos Raija Hynynen
Rakennetun ympäristön osasto
Ympäristöministeriö*

Esipuhe II

Vuonna 2003 julkaistiin Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus. Laatusuosituksen mukaan vaikeavammaisten ihmisten laadukkaaseen asumiseen lähtökohdista ovat yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö. Kun henkilö tarvitsee elämässään paljon apua, asumisen käsite lähestyy elämisen käsitettä. Asumisen ja tarvittavan päivittäisen avun järjestämistavat ratkaisevat, miten hyvin tai huonosti henkilö voi toteuttaa omaa elämäntyyliään ja osallistua yhteiskuntaan.

Kun laatusuositus valmistui, oli ilmassa epäilyjä siitä, voidaanko laatusuositusta soveltaa myös kehitysvammaisten henkilöiden asumisessa. Laatusuosituksen tavoitteet ja periaatteet tuntuivat monien mielestä liian kaukaisilta. Viiden vuoden aikana ajattelumme ja ymmärryksemme on muuttunut. Johtaja Markku Niemelä havaitsi vuoden 2007 selvitystyössään, että olemme ratkaisseet kehitysvammaisten ihmisten asumisen liian kauan vain samalla tavalla ja liian yksipuolisesti. Meidän on tarpeen kehittää uudenlaisia asumisen muotoja.

Uudet opit on aina helpompi ottaa käyttöön, kun luodaan uusia asumisyksiköitä. Emme kuitenkaan saa unohtaa, että meillä noin 2000 kehitysvammaista elää laitoksissa. Laatusuosituksessa todetaan, että laitos ei ole koti. Lisäksi noin 8000 kehitysvammaista ihmistä asuu asumisyksiköissä. Haasteenamme on kehittää myös nykyisiä asumisyksiköitä niin, että asukkaiden yksilöllisyyttä ja itsenäisyyttä voidaan vahvistaa. Palvelut voidaan järjestää monella tavalla. Sanavalinnoilla ja pienillä asioilla sekä eleillä viestitämme, korostammeko tukea ja itsemääräämisoikeutta vai hoivaa ja kontrollia.

Tässä julkaisussa Krista Brandt ja Sarah Burrell esittelevät kehitysvammaisten ihmisten yksilöllisen asumisen tapoja ja yksilöllisen kohtelun vaikutuksia. Julkaisu lisää ymmärrystä siitä, miten yksilöllisesti suunniteltu palvelukokonaisuus tuo riittävän tuen ja antaa samalla mahdollisuuden elää ”itsensä näköistä” elämää. Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus ei ole vanhentunut ja se on toteutettavissa myös kehitysvammaisten ihmisten asumisessa.

*Ylitarkastaja Aini Kimpimäki
Sosiaali- ja terveystieteiden ministeri*

Tuettu eläminen

Näkökulmia
kehitysvammaisten
henkilöiden yksilölliseen
asumiseen

Asumisen uudet haasteet

Kehitysvammaisten henkilöiden nykyaikaisten asumispalveluiden pitää vastata edistyksellisen vammaispolitiikan ja YK:n vammaisten oikeuksien sopimuksen asettamiin haasteisiin. Onnistuneet asumisen ja asumispalvelujen ratkaisut tukevat vammaisten henkilöiden yhdenvertaisten mahdollisuuksien ja itsenäisen elämän toteutumista.

Useissa maissa suuntauksena on yksilöllisten palvelujen järjestäminen. Yksilöllisellä asumisella tarkoitetaan, että kehitysvammaisella henkilöllä on asumisessaan vaihtoehtoja ja hän voi tehdä asumiseen liittyviä valintoja. Asuntoratkaisut, tuki ja apu auttavat asukkaan näkemysten ja toiveiden toteutumista.

Perinteisiä asumisratkaisuja ovat hoito-, ryhmä- ja palvelukotiasuminen. Niiden rinnalla varteenotettava asumismahdollisuus kehitysvammaiselle ihmiselle on itsenäinen asuminen omassa asunnossa, joka on ostettu tai vuokrattu normaalista asuntokannasta. Huomiota kiinnitetään kehitysvammaisen henkilön arkielämään osana yhteisöä ja yhteiskuntaa. Asumisen tukeminen on kokonaisvaltaista elämisen tukemista, joka mahdollistaa turvallisen ja aktiivisen arjen sujumisen.

Kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisestä asumisesta on puhuttu maassamme avopalveluista käytyä keskustelua laajemmin vasta viime vuosina, mutta maailmalla ajattelutapa ei ole uusi. Yksilöllisiä asumismalleja on tutkittu ja kehitetty joissakin maissa jo viimeisen kymmenen vuoden ajan. Englannissa ajattelutapa omaksuttiin 90-luvun puolivälissä ja yksilöllisiä asumisratkaisuja on toteutettu supported living -mallin mukaisesti maassa siitä lähtien. Community Care Act -laissa säädettiin, että tukea tarvitseville henkilöille – siis myös kehitysvammaisille henkilöille – tarjottavat asumisen avopalvelut eivät saa olla automaattisesti hoitokotiratkaisuja vaan apua ja tukea tarvitseville ihmisille tulee tarjota tavallisia asuntoja ja tarvittavat tukipalvelut kotiin. Kehitysvammaisten ihmisten ja heidän omaistensa toiveet vaikuttivat merkittävästi uudenlaisten ajattelutapojen omaksumiseen.

Kehitysvammaisten henkilöiden elämänlaadun kehittämiseen on maassa panostettu myös lisäämällä kehitysvammopalvelujen kehittämistyön resursseja. Pohjoismaista edelläkävijämaina pidetään Ruotsia ja Norjaa.

Jotta kehitysvammaiset henkilöt voisivat tehdä todellisia asumisen valintoja, hoivakäytäntöjen sisältöjen pitää uudistua. Lisäksi tarvitaan monipuolisia asumispalveluja ja lisää erilaisia asumismuotoja. Ei riitä, että yksilöllisen asumisen ajattelutapa on omaksuttu puheiden ja kirjoitusten tasolla. Ajatusten pitää konkretisoitua kuntien palveluratkaisuissa ja palvelutuottajien käytännöissä. Tarvitaan uusia rakennuksia, käytäntöjä ja ratkaisuja, jotka vastaavat käyttäjiensä todellisiin asumis- ja tukitarpeisiin. Kansainväliset esimerkit osoittavat, että tällaisia ratkaisuja on mahdollista kehittää.

Tuettu asuminen on tuettua elämistä

Tuetun asumisen palveluissa (*supported living*) tuetaan sekä kehitysvammaisten henkilöiden omassa kodissa asumista että osallistumista yhteisön toimintaan. Asukkaat ovat täysivaltaisia ja aktiivisia kansalaisia. Kokonaisvaltaisen lähestymistapansa vuoksi asumismallia voi kutsua tuetun asumisen sijaan *tuetuksi elämiseksi*.

Tuettu asuminen on kehittynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana erilaisiksi yksilöllisiksi tukimalleiksi. Tuetun elämisen -mallissa on paljon yhtäläisyyksiä eri vammaisliikkeiden, kuten itsenäisen asumisen liikkeen (*Independent living Movement*) ja laitosten hajauttamista sekä yhteisössä asumista (*Deinstitutionalisation & community living*) kannattavien suuntausten kanssa. Myös ihmisoikeusnäkökulmat ovat osa tuetun elämisen ideologista taustaa. Painotus- ja sävyeroja ajattelutavoissa voi löytää, mutta perimmäiset arvot kaikkien näiden liikkeiden takana ovat yhteneväisiä.

Kehitysvammaa ei nähdä enää yksilön ominaisuuksina ja puutteina (vammaisuuden medikalistinen malli) vaan sosiaalisena konstruktiona, johon vaikuttavat lähiyhteisön ja yhteiskunnan rakenteet, olosuhteet ja toimintatavat (vammaisuuden sosiaalinen malli).

Nykyaikaisten vammaisliikkeiden tavoitteita

- Kaikilla ihmisillä kehitysvammasta huolimatta on ihmisarvo erityisinä yksilöinä.
- Jokainen ihminen voi osallistua yhteiskuntaan ja antaa panoksensa kansalaisena.
- Jokaisella ihmisellä on oikeus päättää omaa elämäänsä koskevista asioista ja hänelle tulee turvata suurin mahdollinen autonomia.
- Yhteiskunnan tehtävänä on huolehtia, että ihmiset saavat tarvitsemansa tuen ja varmistaa, että yhteisö on esteetön ja kaikkien saavutettavissa.

Oma koti ja yksilön tarpeisiin mukautettu apu ja tuki

Tuetun elämisen lähtökohta on, että asuntoa ja tarvittavia tukipalveluja tarkastellaan erillisinä asioina. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kehitysvammaisen henkilö asuu vuokrasopimussuhteessa ja saa tuen erillisenä palveluna, joka ei ole sidoksissa asumismuotoon.

Asunnon ja tukipalvelujen erottaminen on sekä periaatteellinen että käytännöllinen kysymys. Kun asunto ja asumispalvelu pidetään erillään, asumisen ja tuen joustavuus kasvavat. Jos asumismuodon valinta ei ole sidottu tietyntyyppisen tuen ja avun tarpeeseen yksilöllä on enemmän vaihtoehtoja. Kehitysvammaisen henkilön on esimerkiksi mahdollista vaihtaa palvelun tuottajaa ilman, että hänen pitää muuttaa kodistaan, tai hänen on mahdollista muuttaa ja saada

tarvitsemansa tuki mukaansa eri asuntoon. Vuokrasopimus-, osaomistus- tai omistussuhteen nähdään vahvistavan kehitysvammaisen ihmisen oikeusturvaa. Asunnosta tulee henkilön oma koti, johon hänellä on täydet oikeudet vuokrasuhteen tai omistuksen kautta ja jossa hänellä itsellään on päätäntävalta.

Yksilö- tai henkilökeskeinen suunnittelu (*person centred planning, PCP*) liittyy keskeisesti tuettuun elämiseen. Asumiskysymysten lisäksi suunnittelussa huomioidaan kehitysvammaisen henkilön elämä kokonaisvaltaisemmin. Yksilökeskeisessä suunnittelussa kehitysvammaisen ihminen ohjaa ja johtaa suunnittelua. Lähestymistapa kyseenalaistaa perinteisen valtasuhteen, jossa koulutetut asiantuntijat päättävät apua tarvitsevan henkilön tarpeista. Yksilökeskeisessä suunnittelussa kehitysvammaisen henkilö on läheistensä tukemana oman elämänsä asiantuntija. Kun asumista ja tukipalveluja suunnitellaan yksilökeskeisesti, keskitytään yhteen ihmiseen. Mietitään, mikä on juuri hänelle tärkeää, millaista apua ja tukea juuri hän tarvitsee kotona asumisensa ja muuhun elämiseensä. Tuki ”kiinnittyy” tukea tarvitsevaan henkilöön eikä rakenteisiin.

Järjestelmäkeskeisen ja yksilökeskeisen suunnittelun vertailua

JÄRJESTELMÄKESKEINEN SUUNNITTELU	YKSILÖKESKEINEN SUUNNITTELU
Keskittyy ihmisen puutteisiin ja vikoihin ja pyrkii kuntouttamaan tai ”korjaamaan”	Keskittyy ihmisen vahvuuksiin ja kykyihin ja pyrkii tukemaan ja hyödyntämään niitä
Suunnittelun lähtökohtana ovat organisaation tarpeet	Suunnittelun lähtökohtana on yksilö ja hänen tuen tarpeensa
Suunnittelussa korostetaan asiantuntija-arvioita	Suunnittelussa korostetaan yksilön omia arvioita sekä hänen lähipiirinsä näkemyksiä tuen tarpeesta
Suunnittelussa pohditaan virallisen palvelujärjestelmän olemassa olevien palvelujen sopivuutta henkilölle	Suunnittelussa mietitään, miten myös henkilön lähipiiri- ja verkosto (omaiset, suku, ystävät) voivat auttaa ja tukea henkilöä virallisen avun lisänä
Suunnitelman avulla löydetään henkilölle palvelu, johon hän parhaiten sijoittuu	Suunnitelma tukee henkilöä toimimaan parhaalla mahdollisella tavalla lähiyhteisössä ja käyttämään sen palveluja
Muut ihmiset suunnittelevat henkilön puolesta ja yrittävät osallistaa häntä mukaan prosessiin mahdollisimman paljon	Henkilö itse ohjaa suunnittelun kulkua ja muut ihmiset osallistuvat prosessiin avustaan häntä suunnittelussa ja päätöksenteossa

(Mukaiilu Duffy, 2006)

Hoivaperiaatteesta aktiiviseen tukeen

Yksilökeskeisessä tuen tarjontamallissa korostuu hoivaperiaatteen sijaan ajatus aktiivisesta tuesta (*active support*). Kehitysvammaista ihmistä tuetaan kantamaan omien mahdollisuuksiensa mukaan vastuuta omasta elämästään. *Optimaalinen autonomia* tarkoittaa, että suurin mahdollinen määräysvalta, valinnanmahdollisuudet ja vastuu kuuluu vamman suomissa rajoissa yksilölle itselleen silloin, kun kyse on hänen omista asioistaan tai henkilökohtaisista tekemisistään. Tällaisia

asioita ovat esimerkiksi omien toiveiden mukainen päivärytmi ja harrastukset.

Vamman ja toimintakyvyn puutteiden sijaan huomiota kiinnitetään henkilön kykyihin ja hänen mahdollisuuksiinsa käyttää ja kehittää omia taitojaan. Itsenäisen asumisen onnistuminen vaatii kehitysvammaisen henkilön itsenäisen elämisen taitojen ohjaamista ja tukemista. Eläminen osana aikaisempaa moninaisempia toimintaja elinympäristöjä asettaa uusia haasteita. Toiminnallisia taitoja harjoitellaan luonnollisissa tilanteissa, jolloin kehitysvammaisen henkilö hyötyy uusista taidoistaan jokapäiväisessä elämässä.

Itsemääräämisoikeus ja turvallisuus nähdään useissa

tutkimuksissa ristiriitaisina tavoitteina, jotka eivät voi yhtä aikaa täysin toteutua. Tuen tarpeessa olevan henkilön itsemääräämisoikeuden lisääminen voi edellyttää *harkittujen riskien* ottamista. Riskejä voi kutsua myös positiivisiksi riskeiksi, sillä niiden seurauksena henkilön itsenäisyys ja aktiivisuus lisääntyvät ja elämänlaatu paranee. Kysymys turvallisuudesta ja riskeistä ei kuitenkaan ole yksinkertainen asia ratkaistavaksi, etenkin palveluntarjoajille ja työntekijöille. Tuen eri tavoitteiden punnitseminen ja niiden tasapainottaminen tulisikin tehdä yhteistyössä asukkaan, hänen läheistensä ja työntekijöiden sekä muiden eri yhteistyötahojen kanssa. Sekä asukkaiden itsensä että heidän omaistensa on voitava luottaa asumisratkaisujen turvallisuuteen ja tuen jatkuvuuteen.

Positiiviset riskit parantavat elämänlaatua ja lisäävät aktiivisuutta.

Henkilön oman määrävallan toteutumisen merkitystä ei voi myöskään korostaa liikaa. Jos tukijärjestelyt tai toimintatavat, kuten henkilökunnan työntekijät, määräävät henkilön elämäntapaa, oma koti voi muuttua laitokseksi ilman omaa sananvaltaa. Osa tutkijoista toteaa asian sanomalla, että ”laitostua voi myös omassa kodissa”.

Kehitysvammaisen henkilön valinnanvapauden ja itsemääräämisoikeuden on toteuduttava asumisen tukipalvelujen järjestämisessä.

Oma koti yhteisössä on mahdollinen kaikille

Kaikilla kehitysvammaisilla henkilöillä on oikeus omaan kotiin ja elämään. Tuetun elämisen suuntaus korostaa, että kehitysvammaisten henkilöiden pitää voida valita oma elämäntapansa, oma asumismuotonsa ja asuinkuntansa sekä -kumppaninsa.

Näkemyks on yhtenäinen uuden YK:n vammaisten oikeuksia koskevan yleissopimuksen kanssa. Tärkeää on, että kehitysvammaisilla henkilöillä on mahdollisuuksia

vaikuttaa niihin palveluihin, joita he tarvitsevat ja käyttävät. Tuettu eläminen yhdistyy ajatukseen universaaleista palveluista ja esteettömästä elin- ja toimintaympäristöstä.

Kehitysvammaisten henkilöiden elin- ja toimintaympäristö koostuu esimerkiksi oppilaitoksista, harrastus- ja kulttuuripaikoista ja liikennejärjestelyistä, kaikista kunnan eri toiminnoista ja palveluista. Kuntien tulisi varmistaa, että toimintaympäristöt ovat sellaisia, että myös kehitysvammaisilla kuntalaisilla on mahdollisuus toimia niissä. Kehitysvammaisten henkilöiden osallisuus yhteisön elämään edellyttää myös, että valtaväestö tunnustaa kehitysvammaiset kansalaiset ja hyväksyy heidät joukkoonsa erilaisuudesta huolimatta.

Tuettu eläminen on mahdollista myös vaikeammin vammaisille henkilöille. Kukaan ei ole liian vammaisen asuakseen omassa kodissaan. Haasteena on saada järjestettyä oikea tuki ihmiselle.

Vaikeavammaisten henkilöiden itsenäinen asuminen herättää paljon epäilyksiä ja tunteita. Tavoitteen myönnetään olevan hyvä ja ylevä, mutta sen toteutumista käytännössä epäillä. Usein kuultu pelko on, että itsenäisyyden korostaminen jättää kehitysvammaisen henkilön heitteille, jos hänen tarvitsemansa tuki ja apu vähenevät kohtalokkaasti. Joitakin vaikeimmin vammaisten ihmisten perheitä ja läheisiä taas keskustelut kehitysvammaisten itsenäisyydestä ja riippumattomuudesta voivat loukata. Itsenäisyyden ja riippumattomuuden tavoittelemine ei kuitenkaan tarkoita tuen ja avun tarpeen kiistämistä tai vaatimusta itsenäisestä suoriutumisesta. Se tarkoittaa kehitysvammaisten henkilöiden valinnan mahdollisuuksien ja sananvallan lisäämistä niissä, joskus hyvin pienissäkin asioissa, joissa se on mahdollista.

Itsenäinen asuminen ei tarkoita yksinäisyyttä ja eristäytyneisyyttä: yksin asuminen ja yksinäisyys eivät ole sama asia. Itsenäinen asuminen voi olla myös asumista itse valittujen asuintoverien kanssa. Oleellista on, että kaikki asukkaista ovat tehneet päätöksensä tällaisen asumismuodon valinnasta. Itsenäinen asuminen voi

Haasteena on saada järjestettyä oikea tuki ihmiselle.

jossain määrin lisätä yksinäisyyden riskiä. Sen vuoksi onkin tärkeää, että asumisen ja asumisen tukipalveluiden lisäksi kiinnitetään huomiota myös muihin palveluihin, joiden avulla kehitysvammaisilla henkilöillä on mahdollisuus luoda tyydyttäviä ihmissuhteita.

Yksilöllinen asuminen luo osallisuutta

Tuettu eläminen muiden ihmisten keskuudessa synnyttää yhteyksiä lähiyhteisöön ja yhteiskuntaan. Virallisen avun eli tukipalvelujen lisäksi sukulaisten, ystävien ja naapureiden tuki on tärkeää turvallisuudessa arjessa.

Sosiaalisten kontaktien ja ihmissuhteiden lisääntyminen ei riipu pelkästään asumispalvelujen kehittämisestä. Oma asunto, joka tuntuu kodilta, on edellytys

mielekkääseen elämään, mutta ei vielä riitä: ihminen tarvitsee muutakin kuin asunnon ja asumispalveluita. Yksilölliset asumispalvelut toimivat sillanrakentajana kodin ulkopuoliseen elämään.

Asumispalvelujen täytyy täydentyä eri elämänalueita – opiskelua, työtä ja vapaa-aikaa –koskevilla palveluilla. Koko palvelurakenteen täytyy tukea kotona asumisen tavoitetta. Palvelujärjestelmän kaikkien osa-alueiden tulee liikkua samaan suuntaan: myös yhteisöä ja yhteiskuntaa ylipäätään täytyy kehittää osallistavaksi ja esteettömäksi. Tuetun elämisen asumissuuntaus kiinnittää perinteisiä asumismalleja enemmän huomiota kehitysvammaisten ihmisten oikeuksiin, tunnustaa ja hyväksyy moninaisuuden ja tarpeiden kirjon sekä lähestyy asumista kokonaisvaltaisesti. Erityisesti Isossa-Britanniassa tuettuun elämiseen liitetään vahvasti juuri ajatus palvelusysteemin yleisestä muutostarpeesta.

Kehitysvammaisen henkilön yksilöllistä ja itsenäistä elämää edistävät tukijärjestelyt ja niiden lähteet

VIRALLINEN APU JA TUKI	PERHE JA YSTÄVÄT SEKÄ MUU LÄHIPIIRI	YHTEISÖN TARJOAMA LUONNOLLINEN TUKI ERI TILANTEISSA
<p>Henkilö itse ei ole vastuussa tukijärjestelyistä vaan palvelujen järjestämisestä vastaavat viralliset tahot.</p> <p>Palveluntuottajilla on henkilölle hyödyllistä erityisosaamista, ja palvelujen piirissä on mm. mahdollisuus tavata muita kehitysvammaisia ihmisiä.</p>	<p>Tukea ja apua tarjoavat läheiset ihmiset, jotka henkilö tuntee hyvin ja joihin hän luottaa.</p> <p>Perhe tarjoaa yhteenkuuluvaisuutta ja toimii yhteytenä esim. muihin sukulaisiin.</p>	<p>Palveluun, tilanteeseen, paikkaan tai toimintoon, (esim. harrastukset tai vapaa-ajanviettopaikka) liittyvät opastus, ohjaus ja tuki. Kun henkilö osallistuu tilanteeseen tai toimintoon, häntä kohdellaan kuin ketä tahansa muuta yhteisön jäsentä. Tukea tarjoavat henkilöt ovat ensisijaisesti omien alojensa tai oman työnsä asiantuntijoita. Tilanteessa on kuitenkin otettava huomioon kehitysvammaisen henkilön mahdollinen erityistarve.</p>

(Mukaiilu Duffy, 2006)

Tiivistäen voi todeta, että tuettu eläminen on tapa ajatella kehitysvammaisten henkilöiden asumisen järjestämistä uudella tavalla yksilöllisesti pohjautuen osallisuuden käsitteeseen ja korostaen kehitysvammaisten ihmisten omia valintoja.

Lähteet:

Arenal Castillo, Tomas: Let me try! Disability: towards creative view of the human limitations. Ediciones Ceac, 2007.

Duffy, Simon: Keys to citizenship. A guide to getting good support for people with learning disabilities. Paradigm Consultancy & Developmental Agency Ltd., 2006.

Hulgin, Kathy: Innovative practices in supported living: An overview of organizations, issues and resource materials. Syracuse Univ., NY, Center on Human Policy, 1996.

Independent living - Choosing where and who you live with. Disability Rights Commission.

Independent living. A cross-governmental strategy about independent living for disabled people. Office for Disability Issues. UK, 2008.

Johnson, Kelley (Editor): Deinstitutionalization and People with Intellectual Disabilities : In and Out of Institutions. London,GBR: Jessica Kingsley Publishers, 2005.

Kinsella, Peter: Supported living. The changing paradigm - from control to freedom. Paradigm, 2001.

Ladonlahti, Tarja: Kehitysvammaisen henkilön oppiminen: oppimistilaisuuksia, tukea ja oppimisen iloa. Teoksessa: Marjamäki, Katja (toim.): Aktiivinen toimija - Näkökulmia tukea tarvitsevan aikuisen elinikäiseen oppimiseen. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö, 2004.

Internet-sivut:

Person-centred planning

www.valuingpeople.gov.uk/dynamic/valuingpeople135.jsp

Supported living

www.paradigm-uk.org/pdf/Articles/changingparadigms.PDF

Lampinen, Reija: Omat polut. Vammaisesta lapsesta täysvaltaiseksi aikuiseksi. Edita Oyj. Helsinki, 2007.

Mansell, Jim: Deinstitutionalisation and community living: progress, problems and priorities. Journal of Intellectual and developmental disability, June 2006; 31 (2), 65- 76.

Mansell, Jim, Knapp, Martin, Beadle-Brown, Julie, Beecham, J?: Deinstitutionalisation and community living - outcomes and costs.

Marks, Deborah: Disability and Cultural Citizenship: Exclusion, "Integration" and Resistance. Teoksessa: Stevenson, Nick (Editor): Culture and Citizenship. London,GBR: Sage Publications, Incorporated, 2001. p 1.

O'Brien, John: Supported Living: What 's the difference?

Poll, Carl; Duffy, Simon; Hatton, Chris; Sanderson, Helen & Routledge, Martin: A report on in Control's first phase 2003-2005. In control, 2006.

Scottish Executive: The same as you? A review of services for people with learning disabilities. Scotland, 2000.

Simmons, Ken & Watson, Debby: The view from Arthurs seat: A literature review of housing and support options 'Beoynd Scotland'. The Scottish Office Central research Unit. Scotland, 1999.

Laitos- asukkaasta oman kodin omistajaksi

Kirkintilloch, Skotlanti

Tommy Morrison on mies, jolla on kehitysvamma. Hän oli asunut Lennox Castle -sairaalalaitoksessa Skotlannissa 40 vuotta, kun laitoksen sulkemisesta ilmoitettiin. Tommylla ei ollut perhettä tai sukulaisia, joiden luokse hän olisi voinut muuttaa. Tommy'n oma toive laitoksesta muuttamisen ja laitoksen ulkopuolisen asumisen suhteen oli, että hän halusi asua lähellä ystäviään, erityisesti lähellä ystävänsä Andya. Tommy on mies, joka käyttää vain vähän sanoja, mutta tietää selkeästi, mitä hän haluaa ja tarkoittaa. Näin Tommy kertoi (kämppekaverinsa avustamana) muutostaan ja elämästään jokin aika muuton jälkeen vuonna 2001:

”Ennen kuin omistin oman talon, asuin Lennox Castle -sairaalassa¹, joka oli vanha, suuri laitos. Asuin siellä tosi pitkään. Itse asiassa asuin siellä 40 vuotta, sillä menin laitokseen 3-vuotiaana ja muutin sieltä pois 43-vuotiaana. Minun piti muuttaa laitoksesta pois, koska se suljettiin. Minulla ei ole perheyhteyksiä, joten jouduin miettimään, missä haluaisin asua. Ystäväni Andy, joka työskenteli laitoksessa, sekä Jean ja Neil, jotka työskentelivät Inclusion Glasgows², auttoivat minua hyväksymään laitoksesta muuton. Aluksi olin melko haluton muuttamaan, sillä olin huolissani, etten näkisi ystäväni Andya enää. Jean, Neil ja Andy kävivät vuoden ajan keskusteluja kanssani ja kasvattivat luottamustani, jotta rohkenisin muuttaa laitoksesta pois. Jonkun ajan kuluttua tein oman päätökseni ja sanoin: 'Olen valmis muuttamaan laitoksesta pois ja aion muuttaa asumaan Andyn lähelle.

Andy asuu pienessä kaupungissa nimeltä Kirkintilloch, jonka läheisyydessä laitos sijaitsee. Aluksi mietimme sellaista vaihtoehtoa, että asuisin Andyn ja hänen perheensä kanssa. Päätimme kuitenkin, että se ei toimisi hyvin, sillä Andylla on vilkas perhe-elämä ja lapsia. Päätin, että toiseksi paras vaihtoehto olisi etsiä koti läheltä Andya. Etsin vuokrataloa kunnan asuntotoimen, yksityisten vuokranantajien sekä asuntosäätiöiden kautta, mutta mitään sopivaa ei ollut tarjolla. Minä halusin asua lähellä Andya, mutta Kirkintillochin kaltaisessa pienessä

**Päätin
etsiä kotia
läheltä
ystäväni
Andyä.**

*kaupungissa ei ole vuokrataloista suurta tarjontaa. Tarvit-
sin myös talon, jossa olisi kolme makuuhuonetta: yksi
omaa tarpeeseeni ja kaksi muuta kämppekaverini sekä
tukityöntekijöiden yöpymistä varten. Kunnan asunto-
toimen jonotuslistalla oli paljon perheitä, jotka tarvitsivat
kolmen makuuhuoneen taloa, joten minua ei onnistanut.
Jean, Neil ja laitoksen palveluneuvontaosasto ottivat yh-
teyttä hyväntekeväisyysjärjestö Ownership Optionsiin³,
jotta saisin apua talon hankkimiseen. Ownership Optionsin
henkilökunta oli todella avuliasta, 100 prosenttisesti!
Aiemmin mainitsemani tukijoukko sekä Ownership
Options auttoivat minua, mutta puolestapuhujani
(advocate) Gerry hoiti suurimman osan talon oston
liittyvistä paperitöistä puolestani.”*

Aluksi Tommy siis haki vuokra-asuntoa eri tahoilta. Tommy tarvitsi asunnon, jossa olisi kaiken kaikkiaan kolme makuuhuonetta, sillä hänen omien asumistilojensa lisäksi asunnossa tuli olla ”ylimääräisiä” huoneita tukihenkilöiden tai -työntekijöiden yöpymistä varten. Tommy'n tukipalveluntuottaja Inclusion Glasgow pyysi Ownership Options -hyväntekeväisyysjärjestöä selvittämään, mitkä Tommy'n asumisen mahdollisuudet olivat. Päädyttiin siihen, että oman talon ostaminen olisi paras tapa saada juuri sellainen koti, joka vastaisi Tommy'n tarpeita ja olisi hänen toivomallaan alueella.

Asunnon hankkimisen käytännön toimiin Tommy sai paljon apua. Ownership Options auttoi Tommya laskemaan budjetin ja hakemaan talon ostamiseksi tarvittavan rahoituksen. Koska Tommy'n katsottiin olevan koditon,

¹ Lennox Castle hospital, Lennoxton, Skotlanti. Vuonna 1936 perustettu ja vuonna 2002 sulkeutunut Skotlannin (ja Iso-Britannian) suurin kehitysvammaisten laitos.

² Inclusion Glasgow (www.inclusion-glasgow.org.uk). Glasgow'n kaupungissa vaikuttava yksilöllisen tukipalvelun tuottaja kehitysvammaisille ihmisille.

³ Ownership Options (www.oois.org.uk) Hyväntekeväisyysjärjestö, joka edistää kehitysvammaisten ihmisten omistusasumisen mahdollisuuksia Skotlannissa.

hänen oli mahdollista saada avustusrahoitus Communities Scotlandilta (ent. Scottish Homes)⁴. Avustusrahoitus myönnettiin Ownership Optionsille, joka auttoi Tommya ostamaan talon avustusrahalla. Järjestö auttoi häntä myös hakemaan asuntolainaa, jolla Tommy voisi kattaa investointiavustuksen ja talon ostohinnan välisen erotuksen. Asuntolainan kuukausittainen koronlyhennys rahoitettiin työ- ja eläke ministeriön korkotukiaavustuksella (Income Support Mortgage Interest- ISMI)⁵. Varsinaisten rahoitusjärjestelyjen hoitamisen lisäksi Tommy tarvitsi apua myös monimutkaisen talon ostamisprosessin ymmärtämisessä sekä tukea päätöksentekoon. Apuna hänellä oli hänen puolestapuhujansa Gerry.

”Aika kului tosi hitaasti siitä, kun olin tehnyt laitoksesta muuttopäätöksen, siihen että ostin oman talon ja lopulta pääsin muuttamaan. Noiden 14 kuukauden aikana mietin erilaisia vaihtoehtoja: suunnittelin muuttavani Andyn luo, etsin vuokrataloa ja kävin katsomassa myynnissä olevaa taloa. Talon ostoprosessi aloitettiin, mutta myynti purkautui, sillä etenimme liian hitaasti. Koko prosessi tuntui liian suurelta. Minä ja tukijoukkoni teimme yhteistyötä Ownership Optionsin kanssa. He puolestaan tekivät yhteistyötä Scottish Homesin kanssa ja tiedottivat meille asioista. Pelkästään talon kuntotarkastuksen järjestäminen oli hidasta! Siihen mennessä, kun olimme saaneet kuntotarkastuksen järjestettyä, oli talo jo melkein myyty. Ja siihen mennessä, kun olimme valmiit tekemään päätöksen, olimme myöhästyneet junasta pahemman kerran. Oli todella aikaa vievää neuvotella jokaisessa vaiheessa kaikkien mukana olevien tahojen kanssa, mutta en tiedä, miten prosessia olisi voitu supistaa.

Ownership Optionsin henkilökunta auttoi minua hankkimaan rahat talon ostoon, hakemaan asuntolainaa ja selvittämään, kuinka paljon varaa minulla oli sijoittaa talon ostoon. Oli melko vaikeaa löytää talo minun budjetillani. Käytännössä katsoen laitoksen sulkeutuminen ja se, ettei sopivaa vuokrataloa löytynyt, teki minusta kodittoman. Tämän vuoksi Scottish Homes myönsi avustusrahoituksen Ownership Optionsille, joka auttoi puolestaan minua ostamaan talon tällä avustusrahalla. Scottish

Homesin myöntämä avustus riitti talon käsirahaan, ja Bank of Scotland⁶ myönsi minulle asuntolainan kattamaan loppuosuuden. Saan asuntolainan kuukausittaisen koron maksamiseen työ- ja eläke ministeriön myöntämää avustusta nimeltä Income Support Mortgage Interest (ISMI). Ilman tätä avustusta en olisi pystynyt ostamaan taloani.

Taloa ostettaessa tarvitsin tukea päätöksenteossa ja tukea ymmärtääkseni monimutkaisen prosessin kulun. Annoin valtakirjan puolestapuhujalleni Gerryille, jotta hän voisi toimia minun puolestani ja minun parastani ajatellen talon ostossa. Minä itse allekirjoitin kaikki paperit, mutta Gerry selitti minulle allekirjoitettavien paperien tarkoituksen.”

⁴ Communities Scotland - (ent. Scottish Homes) (www.communitiesscotland.gov.uk) Skotlannin aluehallituksen asumiseen ja ongelma-asuinlähiöiden elvyttämiseen keskittyvä virasto

⁵ Income Support Mortgage Interest (ISMI). Tämä tuki maksaa asuntolainan koron tietyissä erityistapauksissa. Lisätietoa saa esimerkiksi Housing Options - järjestön internetsivulta http://www.housingoptions.org.uk/gi_factsheets/fs_18.pdf

⁶ Bank of Scotland (www.bankofscotland.co.uk) Skotlantilainen pankki, joka tarjoaa palveluja henkilöasiakkaille, yrityksille ja yhteisöille.

Tommy sai hankittua haluamansa talon tukipalveluntuottajansa, Ownership Optionsin sekä tukiverkkonsa avustuksella. Laitoksessa aiemmin asuneella Tommyllä ei ollut juuri lainkaan kalusteita. Hän joutui aloittamaan kodinlaittamisen ihan alusta ja tarvitsi siihen apua ja tukea. Myös rahallinen apu oli tarpeen. Tommyn onnistui saada kodin kunnostamiseen ja kalustamiseen lisäavustusta, ja hän pystyi näin hankkimaan huonekalut ja laittamaan elämisen puitteet kuntoon.

”Minä valitsin itse tämän talon ja oman makuuhuoneeni. Olen fanaattinen Celtic-jalkapallojoukkueen kannattaja ja talooni kuuluu (Celticin joukkuevärein) vihreäksi maalattu autotalli. Tosin pidin muutenkin talosta paljon, ja kaikki yhdessä auttoivat minua ostamaan sen. Meillä oli jo aikaisempaa kokemusta talonostoprosessista, ja tällä kertaa kaikki sujui paremmin. Olin todella huolissani, että jokin menisi vikaan viime tipassa enkä pääsisi muuttamaan. Jos näin olisi käynyt, olisin varmasti alkanut epäilemään onnistuuko tämä lainkaan. Tukipalveluntuottajani halusi varmistaa, että näin ei tule tapahtumaan, ja se lainasi minulle ja kämppäkaverilleni £2000, jotta saisimme turvattua talon oston. Tukipalveluntuottajallani on pienehkö avustusrahalasto, jota se pystyy hyödyntämään tällaisissa hätätapauksissa. Neljännellä yrittämällä talon hankinta siis onnistui. Nyt jälkeinpäin mietittäessä tämä koko prosessi tuntui tosi pitkältä, mutta saavutin kuitenkin päämääräni.

Minun piti itse hommata kaikki huonekalut, joten menin kämppäkaverini ja tukityöntekijäni kanssa ostoksille. Minä itse valitsin kaikki huonekalut, ja me tingimme hinnoista, jotta saisimme ostokset hieman halvemmalla. Minä sain avustuksen tukipalveluntuottajaltani huonekalujen ostoon. Laitoksesta muuton jälkeen on mahdollista saada avustusrahaa ylimääräiseen henkilökohtaiseen tukeen, materiaaleihin, asumisen kuluihin, huonekaluihin ja sen sellaiseen. Avustus oli noin £4,500. Se kuulostaa paljon, mutta minun täytyi sisustaa tällä rahalla 4 h + k. Kun kodinkoneet ja sängyt oli ostettu, ei paljoakaan rahaa ollut jäljellä. Niinpä jouduimme tinkimään hinnoista ostovaiheessa.

Saan kämppäkaveriltani apua kodinaskareissa, esimerkiksi ruoanlaitossa, ostoksilla käynnissä ja talon siistinä pitämisessä. Meidän olohuone ja ruokailutila on juuri remontoitu vesivahingon jäljiltä. Olohuone on maalattu vihreäksi – olen valinnut huoneeseen kaiken vihreänsävyisenä. On vaikeaa säästää pienestä eläkkeestä rahat talon ylläpitoon. Vaikka pystyisinkin laittamaan rahaa säästöön, en voi säästää liikaa: jos säästöt ylittävät tietyn rajan, vaikuttaa ne eläkkeen saantiin. Minulla on hieman myös palkkatuloja. Saan työosuusrahaa osaikaisesta työstä, jota teen laitoksen hallinto-osastolla. Etsin nyt tukityöntekijöideni kanssa muita työmahdollisuuksia, sillä laitoksen sulkeuduttua työni siellä loppuu. Työn tekeminen on iso ongelma eläkkeiden kannalta. Eläkkeeni säännöt ovat sellaiset, että jos tienaan enemmän kuin £60 viikossa, alan menettää eläkettäni. Tämä tarkoittaa sitä, että tarvitsen joko todella hyvin palkatun työn, jonka avulla voin elää ja maksaa asuntolainani, tai sitten en voi tienata oikeastaan mitään ja joudun elämään eläkkeen ja tukien varassa. Eläke- ja tukiasioiden hoitaminen on minulle vaikeaa, joten olen nimennyt kämppäkaverini hoitamaan näitä asioita puolestani. Eläkkeitä myöntävä virasto säätää, että sen henkilön, jolle on jo aiemmin myönnetty valtakirja asioiden hoitoon – kuten Gerry minun tapauksessani – kuuluu hoitaa myös arkiset raha-asiat. Minusta tämä sääntö on aivan typerä, sillä Gerry ei ole osa arkipäivääni eikä voisi hoitaa päivittäisiä raha- tai eläkeasioita puolestani. Tällainen järjestely häittäisi myös omaa suhdettani Gerryyn riippumattomana puolestapuhujanani enkä halua näin käyvän. Minusta on täysin järkevää, että kämppäkaverini on se henkilö, jonka olen nimennyt huolehtimaan eläke- ja raha-asioistani.

Tämä on siis kertomus siitä, miten hankin taloni. Olen todella ylpeä kodistani ja viihdytän mielelläni vieraita täällä. Kaikkein hienointa kodissani on oma makuuhuoneeni. Minulla ei ollut omaa makuuhuonetta eikä omaa tilaa 40 vuoteen. Vaikka asuinkin laitoksen sisällä monessa eri yksikössä, jaoin aina huoneen neljän muun miehen kanssa. Minun henkilökohtainen tilani oli verhoilla rajattu alue, jonka tarkoitus oli antaa yksityisyyttä.

Nyt on tosi upeata, että minulla on omaa tilaa ja oma makuuhuone. Nykyisin vietän paljon aikaa omillani, ilman että tarvitsen tukea. Kaksi yötä viikossa nukun talossa yksin. Kolmena yönä viikossa kämppäkaverini on kotosalla, mutta ei työntekijän roolissa vaan hän on ihan tavallinen kämppäkaveri, jonka koti tämäkin on. Eli viitenä yönä viikossa en tarvitse tukea lainkaan. Minusta on mielekästä tehdä asioita itsenäisesti. Minusta on tullut itsevarma kodin askareiden hoidossa. Kämpäkaverini tukee minua, kun liikun kodin ulkopuolella. Me teemme kaikenlaisia asioita yhdessä, mutta minä pidän erityisesti taidenäyttelyissä käymisestä.”

Muutettuaan omaan taloon Tommy tarvitsi aluksi paljon tukea ja lisäksi kämppäkaverin, joka auttoi häntä ruoanlaitossa, ostoksilla käymisessä ja kodin siisteyden ylläpitämisessä. Kun Tommyn kämppäkaveri muutti pois, Tommy halusi asua kodissaan täysin itsenäisesti. Yhteisten keskustelujen tuloksena todettiin, että Tommyn tuen tarve oli vähentynyt ja hän oli saavuttanut sellaisen itsenäisyyden tason, että hän pärjäisi ilman kämppäkaverin tukea. Nykyään Tommy saa apua ja tukea päivittäisten kodin askareiden hoitoon ja asiointiin tukitiimiltä, jonka hän on valtuuttanut huolehtimaan myös raha- ja eläkeasioitaan. Kaikilla Inclusion Glasgow'n asiakkailla on oma tukitiiminsä, joka takaa tuen jatkuvuuden ja pysyvyyden sekä antaa mahdollisuuden hyvän ihmissuhteen kehit-

tymiseen asiakkaan ja tukityöntekijöiden välillä. Toimintamalli on keskeinen osa yksilökeskeisen lähestymistavan toteuttamista käytännössä.

Tukityöntekijät ovat työsuhteessa Inclusion Glasgow'hun, ja järjestö huolehtii myös työntekijöiden palkkauksesta asiakkaidensa toiveiden mukaan. Asiakkaat määrittelevät, millaiset ominaisuudet (esim. sukupuoli, ikä, mielenkiinnon kohteet/harrastukset tms.) tukityöntekijän tulee täyttää. Asiakkaat myös tapaavat tukityöntekijäehdokkaat alkuhaastattelujen jälkeen ennen lopullisia valintapäätöksiä. Tämä antaa hakijoille ja asiakkaalle mahdollisuuden tarkastella, ovatko he toisilleen sopivia. Tätä prosessia kutsutaan sovitteluksi (”matching”). Sovittelun tapahduttua onnistuneesti uusi tukityöntekijä työskentelee kokeneemman työntekijän rinnalla niin kauan kunnes asiakas ja uusi työntekijä tuntevat keskinäistä luottamusta ja varmuutta.

Tommyn tukibudjetin maksaa kunnan sosiaalitoimi. Tällä hetkellä Tommy saa 55 tukituntia viikossa. Tärkeää on päivittäinen apu arjen sujumiseksi. Huolehditaan, että Tommy saa tukea ruoanlaitossa ja varmistetaan, että hän voi hyvin ja tuntee olonsa turvalliseksi. Toisaalta on myös huomioitu, että Tommy nauttii sosiaalisesta kanssakäymisestä ystäviensä kanssa ja tykkää käydä lempijalkapallojoukkueensa otteluissa. Tällaisina päivinä Tommy tarvitsee tukityöntekijän läsnäoloa enemmän kuin ”normaaleina” päivinä. Tukituntien säästäminen ei ole sallittua, mutta tuen tarjonnan suunnittelu joustavasti viikon tai kuukauden ajalta on hyväksyttyä. Näin Tommyn päivittäinen tukituntimäärä voi vaihdella hänen tarpeidensa mukaisesti. Tällainen joustava tapa suunnitella mahdollistaa myös Tommyn vuosittaisen lomamatkan, jolloin hänen tukityöntekijän läsnäoloa vaaditaan kokopäiväisesti.

On melko harvinaista saada tukibudjetti, jossa sallitaan ajoittainen öinen tuen tarjoaminen. Palveluarvioinnissa päätetään, onko henkilö öisen tuen tarpeessa vai ei, eikä ajoitaisiin järjestelyihin ole useinkaan mahdollisuutta. Tommyn tapauksessa tukibudjetti on joustava myös öisen tuen tarpeen suhteen. On ymmärretty, että kehitysvammaisen henkilön itsevarmuuden ja itsenäisten

elämän taitojen kasvaessa öisen tuen tarve voi vähentyä - näin on käynyt Tommyn tapauksessa. Hänelle tarjotaan tukea öisin vain silloin, kun hän on sairaana tai matkoilla tai on mahdollisesti viettänyt publi-iltaa ystäviensä kanssa. Käytännössä Tommyn öisen tuen tarve on ollut ajankohdainen vain lomamatkojen yhteydessä, mutta mahdollisuus vastata Tommyn öisen tuen tarpeisiin muulloinkin onnistuu.

Tommyn toimeentulo koostuu eläkkeistä ja palkasta. Tommy maksaa itse asuntolainastaan sen summan, joka korkotukiavustuksen jälkeen lainasta jää maksettavaksi. Palveluntuottaja on yrittänyt saada korotusta korkotukiavustukseen, mutta tätä ei ole onnistuttu vielä neuvottelemaan. Tommylla on kuitenkin riittävästi rahaa laskujen maksuun ja välttämättömiin elämisen kuluihin (myös talon korjauksiin ja ylläpitoon). Hän pystyy myös itse kustantamaan vuosittaisen lomamatkan. Palveluntuottaja kuitenkin tukee Tommya budjetoimaan viisaasti,

mikä on taannut Tommyn rahallisen menestymisen.

Omaan kotiin muutto on kasvattanut ja kehittänyt Tommya monin eri tavoin. Hänestä on tullut hyvin itsenäinen ja hän on saanut monia uusia ystäviä. Tommy on ylpeä kodistaan eikä haluaisi asua missään muualla. Jalkapallon seuraaminen on hänen tärkeä harrastuksensa. Tommy työskentelee nykyisin ilman tukea toimistoapulaisena kaksi tuntia viikossa paikallisessa virastossa. Aluksi hän työskenteli siellä puoli päivää, mutta töitä ei ollut riittävästi eikä työnantajalla ollut tarpeeksi varaa maksaa puolen päivän työpanoksesta, joten tuntimäärää vähennettiin. Tommy tekisi mielellään enemmän töitä ja etsii tukitiimin vastaavan kanssa uusia työmahdollisuuksia. Uusin ilonaihe Tommylle on ollut oman leasingauton hankkiminen. Auto järjestyi työ- ja eläkeministeriön tukeman järjestelmän⁷ kautta. Tommyn autoa ajavat hänen tukityöntekijänsä.

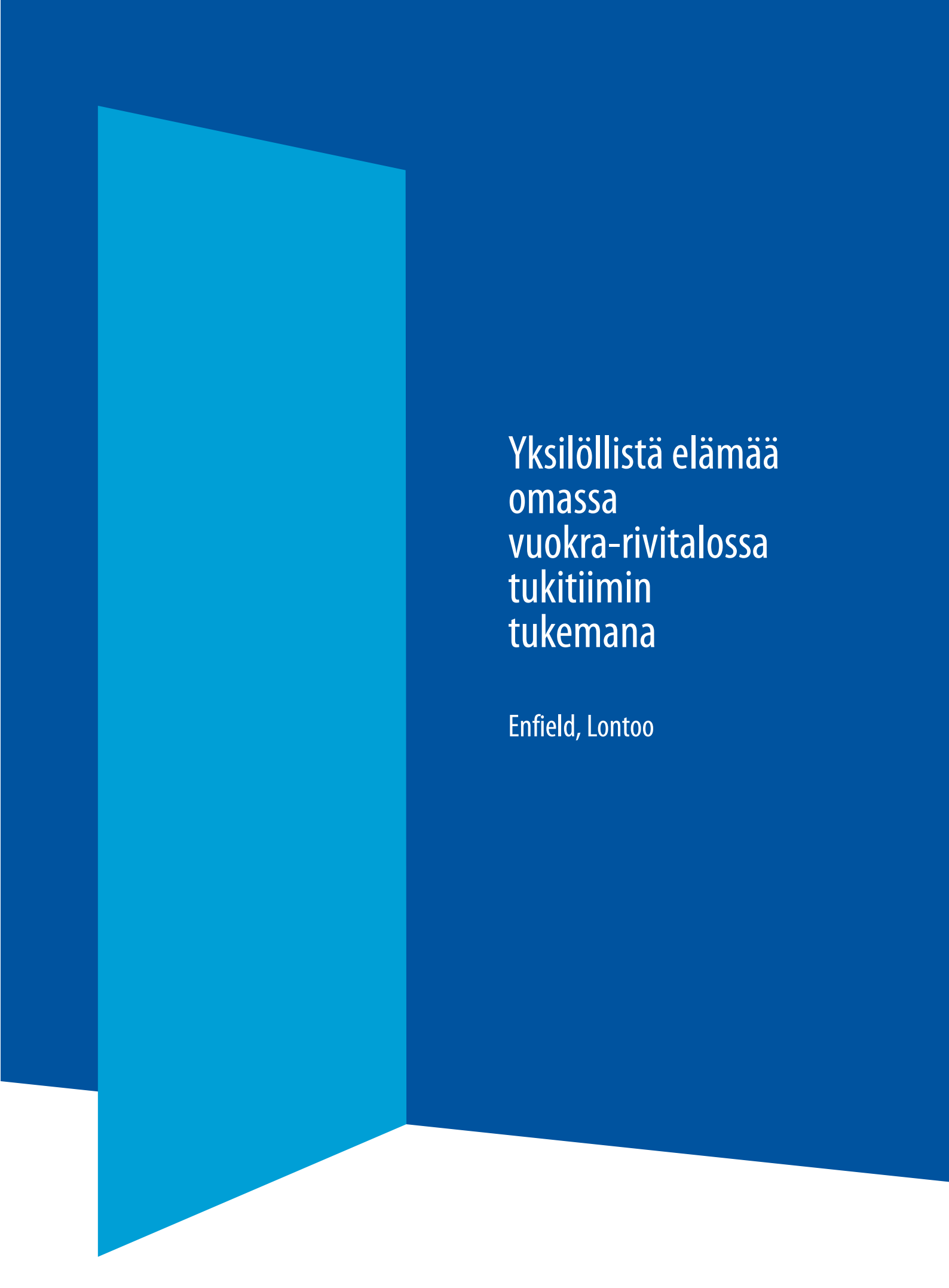
Tommyn tarina on kerrottu Home Truths -julkaisussa. Tommyn kuulumisia on päivitetty myöhemmin Tommy's story updated -julkaisussa ja Martha Gargaron toimesta.

⁷ Tässä järjestelmässä, vammaislisätukea ja erityisesti liikkumista tukevaa osiota (*disability living allowance - mobility component*) saava hakija, voi hakea Motability-hyväntekeväisyysjärjestöltä leasing-autoa. Auton vuokratulot katetaan vammaislisätuella (tällä hetkellä tuen määrä on £45.00/vko), jotka työ- ja eläkeministeriö maksaa suoraan Motability-järjestölle.

Tommy'n tarina:

Yhteenveto asumisratkaisun ja tarvittavan avun ja tuen järjestämisestä

Asumismuoto ja asukkaan asema	Omistusasunto normaalissa asuntokannassa. Asukas on omistaja.
Asukkaan aikaisempi asumistilanne	Asui aikaisemmin laitoksessa. Päätös laitoksen lakkauttamisesta aiheutti muuttotarpeen.
Asumistarpeet	Asunto läheltä asukkaan ystävää. Asunnon on oltava riittävän iso, jotta asukkaan tukeminen kotona onnistuu.
Tuen tarve	Asumisen alkuvaiheessa tarve ympärivuorokautiseen tukeen. Apua kodinaskareiden hoitamiseen ja arjen sujumiseen. Itsenäisyyden kasvettua öisen tuen tarve on muuttunut tilapäiseksi. Tukea omasta hyvinvoinnista huolehtimiseen. Avustusta raha-asioissa.
Avun ja tuen järjestäminen	Alussa päivittäinen ja öinen tuki järjestettiin asukkaan ja tukipalvelun tuottajan yhdessä valitseman tukitiimin avulla. Lisätukea asukas sai kämppäkaverilta. Asukkaan tämänhetkinen tuen tarve on 55 tuntia viikossa. Tuesta vastaa palveluntuottajan tukitiimi. Ystävillä on ollut alusta alkaen suuri merkitys: heiltä asukas on saanut kannustusta osallistumiseen sekä talkooapua esim. kodin kunnossapitoon.
Toimeentulo	Asukas saa eläkkeen ja toimeentulotukia. Asuntolainan lyhentämiseen hän saa korkotukiavustusta (ISMI). Kotikunta vastaa tukipalvelun kustannuksista.
Hyvän käytännön mittarit	Asukkaan itsemääräämisoikeus tukeen ja asumiseen liittyvissä asioissa. Henkilökeskeinen työskentelytapa. Tukipalvelun joustavuus. Laaja-alainen ja jatkuva yhteistyö eri toimijoiden välillä. Asumismuoto ja tuen järjestelyt mahdollistavat osallistumisen. Lopputulot asukkaalle taloudellinen (pärvää).

Yksilöllistä elämää
omassa
vuokra-rivitalossa
tukitiimin
tukemana

Enfield, Lontoo

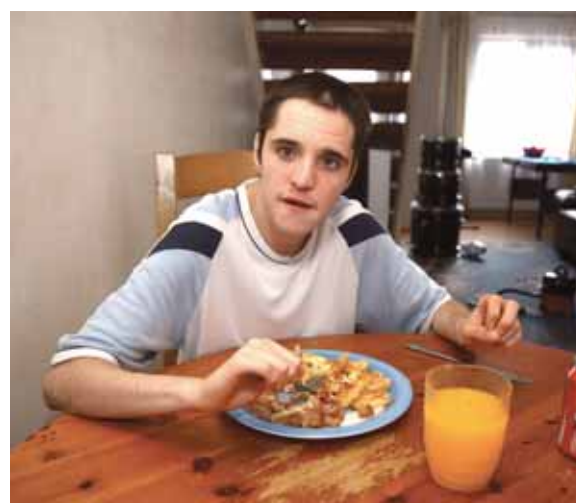
*Golden Lane Housing*⁸ on hyväntekeväisyssäätiö sekä vuokranantaja. Se tarjoaa kehitysvammaisille aikuisille mahdollisuuden omaan kotiin, jonka ympärille kehitysvammaisen ihminen voi rakentaa oman elämänsä. Onnistuneen asumisratkaisun avaintekijä on, että asuminen toteutetaan kehitysvammaisen ihmisen tarpeista lähtien ja huomioiden sen, missä ja kenen kanssa hän haluaa asua. Golden Lane Housing tekee tiiviisti yhteistyötä kehitysvammaisen ihmisen, hänen tukiverkostonsa sekä virallisten tahojen kanssa, jotta paras mahdollinen asumisen ratkaisu löytyy.

Golden Lane Housingin vuokralainen Michael on vaikeasti kehitysvammaisen nuorimies, jolla on myös autismikirjon piirteitä. Michael on asunut eri erityis- huollon yksiköissä 8-vuotiaasta asti. Tultuaan täysi-ikäiseksi, Michael muutti asumaan hoitokotiin. Ryhmä- muotoinen asuminen ei kuitenkaan vastannut Michaelin yksilöllisiin asumisen ja tuen tarpeisiin. Omaistensa aloitteesta ryhdyttiin suunnittelemaan Michaelille parempaa asumisen ja tuen ratkaisua.

Michaelin isä teki yhteistyötä poikansa kotikunnan, pohjoislohtoolaisen Enfieldin kunnan, kanssa selvittääkseen, mitä muita vaihtoehtoja kuin hoitokoti Michaelilla olisi asua ja saada tarvitsemansa tuki. Kunnan kanssa käytyjen suunnittelupalaverien tuloksena Michaelin isä haki kuntoutusohjaajan tukemana kunnalta mahdollisuutta hallinnoida Michaelin tukirahoitusta (*Direct payments*)⁹ sekä toimia Michaelin tukityöntekijöiden palkkaajana. Michaelin isälle myönnettiin *Direct payments* -tukirahoitus, mikä on mahdollistanut sen, että hän pystyy hallinnoimaan Michaelille tarjottavaa tukea ja sen laatua sekä tekemään päätöksiä siitä, miten tukeen, asumiseen ja elinkustannuksiin saatavat avustukset käytetään Michaelin parhaaksi.

⁸ Golden Lane Housing Ltd (www.glh.org.uk) Hyväntekeväisyssäätiö, joka tarjoaa fyysisiä asumisratkaisuja kehitysvammaisille aikuisille Englannissa ja Walesissa.

⁹ *Direct payments* (http://www.direct.gov.uk/en/DisabledPeople/FinancialSupport/DG_10016128). Sosiaalihuollon tukea tarvitsevan asiakkaan mahdollisuus saada kunnalta tarvitsemansa tukirahoitus ja -palvelut itse määrättäväksi.

Tukijärjestelyjen selvittyä Michaelin omaiset ottivat yhteyttä Golden Lane Housingiin ja pyysivät säätiötä auttamaan sopivan asumisratkaisun löytämisessä Michaelille. Golden Lane Housing koordinoi prosessia, mutta kaikki osapuolet antoivat panoksensa asumisratkaisun löytämiseksi. Katsastettiin useita erilaisia asumisvaihtoehtoja. Viimein Michaelille löytyi sopiva talo, jossa on oma puutarha ja ylimääräinen makuuhuone tukityöntekijän yöpymistä varten, sillä Michael tarvitsee tukea ympäri vuorokauden.

Kesäkuussa 2004 Michael muutti omaan vuokratuloon. Michaelin pitkäaikainen omahoitaja auttoi häntä muuttossa ja siirtyi hoitokodista Michaelin avustajaksi tämän

omaan kotiin. Muuton jälkeen Michaelin elämässä on tapahtunut monia positiivisia muutoksia. Tähän on myötävaikuttanut kolmen hengen yhtenäinen tukitiimi, joka on tuonut jatkuvuutta Michaelin elämään. Michael saa jatkuvaa henkilökohtaista tukea omassa kodissaan, jossa hän tekee omia valintoja ja saa tilaisuuden kokeilla uusia asioita. Michaelin käyttäytyminen on tasaantunut ja esimerkiksi lääkityksen tarve on poistunut.

Michaelin isä vastaa edelleen tukirahoituksen ja -järjestelyjen hoitamisesta sekä huolehtii henkilöstöasioista. Alkuvaiheessa haasteena Michaelin yksilöllisen asumisen ja tuen järjestelyissä oli luotettavan tukitiimin palkkaaminen sekä hyvistä työntekijöistä ”kiinni pitäminen”. Ajan mittaan tukijärjestelyt ovat kuitenkin vakiintuneet ja ongelmat pystytty ratkaisemaan. Michaelin isän mielestä Direct payments -mallin suurin haaste hänelle ovatkin olleet henkilöstöjärjestelyt.

Golden Lane Housingilla on aktiivinen tukirooli Michaelin elämässä. Säätiö pitää säännöllistä yhteyttä Michaeliin (esimerkiksi kirjeitse selkokielisten materiaalien avulla) ja hänen tukiverkostoonsa, huolehtii talon kunnossapidosta ja tekee vuosittaisen virallisen ”laatu-arvioinnin” taloon. Vuosittaisen laatuarviointivierailun tarkoituksena on varmistaa, että Michaelin asumis- ja tukijärjestelyt edelleen vastaavat hänen tarpeitaan.

Talossa on makuuhuone tukityöntekijän yöpymistä varten.

Michael nauttii elämästään. Hän päättää itse, mitä hän haluaa tehdä, ja toimii niissä ympäristöissä, joissa hän tuntee olonsa turvalliseksi ja varmaksi. Michaelin tukitiimi on työskennellyt intensiivisesti Michaelin kanssa selvittääkseen, mistä asioista hän pitää ja mistä ei. Tämän pohjalta tukityöntekijät ovat suunnitelleet Michaelille päivittäistä viriketoimintaa. Michaelilla on kotona interaktiivisia ja aisteja stimuloivia tarvikkeita ja esineitä. Hän pitää erityisesti musiikista ja reagoi hyvin esimerkiksi valostimulaatioon. Michael pitää pallopeleistä ja viihtyy keilaamassa paikallisessa keilahallissa. Hän myös nauttii snooker-pelin seuraamisesta.

Osallisuus lähiyhteisön elämään ja mahdollisuus käyttää yhteisön palveluja ovat tärkeitä asioita Michaelille. Michael tunnetaan paikallisissa pikkuliikkeissä, ja hän nauttii lenkillä käymisestä puistossa ja läheisillä metsäpoluilla. Michael on eläinrakas ja teki hiljattain ensivierailun eläintarhaan. Michaelilla on aktiivinen sosiaalinen elämä, ja hän tapaa ystäviään diskoilun ja pubi-iltojen merkeissä.

Michaelin tarinan kertoi Nicky Thompson

Michaelin tarina:

Yhteenveto asumisratkaisun ja tarvittavan avun ja tuen järjestämisestä

Asumismuoto ja asukkaan asema	Vapailta markkinoilta vuokrattu rivitalo, joka on yksityisomistuksessa. Asukas on vuokralainen, joka on vuokrasuhteessa asuntosäätiöön (asuntosäätiö toimii ns. välillisenä vuokranantajana)
Asukkaan aikaisempi asumistilanne	Asukas asui 8-vuotiaasta asti useissa erityishuollon asumisyksiköissä Täysi-ikäisenä hän muutti hoitokotiin, jossa ei pystytty vastaamaan hänen yksilöllisiin tuen ja avun tarpeisiin Ryhmämuotoinen asuminen koettiin epätoimivaksi.
Asumistarpeet	Asumisratkaisun tulee olla asukkaan omassa kotikunnassa. Asunnossa tulee olla kaksi makuuhuonetta, jotta asukkaan tukeminen kotona onnistuu. Lisäksi tarve omaan, yksityiseen puutarhaan tai piha-alueeseen.
Tuen tarve	Asukas tarvitsee apua ja tukea kaikkeen päivittäiseen toimintaan: henkilökohtaiseen hyvinvointiin, kodin ylläpitoon ja kodin ulkopuoliseen toimintaan. Öisin tarve läsnäolevaan tukihenkilöön.
Avun ja tuen järjestäminen	Kolmen hengen tukitiimi eli henkilökohtaiset avustajat. Öisin yksi avustaja yöpyy asukkaan kotona. Isä hoitaa talousasiat.
Toimeentulo	Direct payments-rahoitus kattaa tukikulut. Asukas täyttää kelpoisuusvaatimukset asumistukeen. Asuntosäätiö ei vaadi vuokratakuuta asukkaalta.
Hyvän käytännön mittarit	Asukkaan itsemääräämisoikeus ja osallisuus lähiyhteisöön. Henkilökeskeinen työskentelytapa (esimerkiksi vuokranantajan sitoumus selkokielineen kommunikointiin asukkaan kanssa). Joustava ja kattava tuki. palveluntuottajan sekä vuokranantajan aktiiviset tukiroolit. Tuen tarpeiden seuraaminen ja arviointi vuosittain (jatkuvuus).

The background consists of several overlapping planes in shades of blue and white. A large, light blue vertical plane is on the left. To its right, a darker blue plane extends across the top and right. At the bottom, a white plane is visible, creating a sense of depth and perspective.

Muutto ryhmäkodista omaan vuokra- asuntoon

Cumbernauld, Skotlanti

Alastair MacLauchlan on 34-vuotias kehitysvammainen mies, joka on asunut yksin omassa asunnossaan Cumberlandissa, Skotlannissa toukokuusta 2006 saakka. Ennen nykyistä asuntoaan Alastair asui 17 vuotta ryhmäkodissa, jonne hän oli muuttanut lapsuudenkodistaan. Ryhmäkodin omistava hyväntekeväisyysjärjestö *ENABLE Homes*¹⁰ on tehnyt suunnitelmallista yhteistyötä kattojärjestönsä *ENABLE Scotlandin*¹¹ kanssa jo vuodesta 2004 tarkoituksenaan järjestää ryhmäkotiensa asukkaalle yksilöllisempiä vuokra-asumiskäytäntöjä joko omissa asunnoissa tai pienimuotoisissa ystäväryhmissä.

Alastair oli ryhmäkodin asukkaista ensimmäinen, jolle myönnettiin asunto. Alastairin asunto on vuokratyökalio rakennuksen ensimmäisessä kerroksessa. Yksi makuuhuone on Alastairin käytössä ja toinen asunnon makuuhuoneista on tarkoitettu tukityöntekijän yöpymistä varten. Asunnon omistaja on paikallinen asuntosäätiö *Abronnill Housing Association*¹².

Alastair itse kertoo kodistaan näin:

”Minä rakastan asuntoani. Se on minun oma kotini ja olen todella ylpeä siitä. Kun näin asunnon ensimmäisen kerran, se oli melko sotkuisessa kunnossa, mutta me hoidimme sen kuntoon. Minä sain päättää miten se remontoidaan ja mitä huonekaluja pitää hankkia.

Minä asun yksin. Minulla on vierashuone, missä tukityöntekijä voi yöpyä. Tosin en enää tarvitse tukea yöaikaan. Minulla on oma takapuutarha, joka vaatii aina hieman hoitoa, mutta onneksi minä pidän puutarhahommista. Minä asun lähellä perhettäni, mikä on tosi hienoa, sillä me olemme läheinen perhe. Olen paljon onnellisempi tässä omassa asunnossani kuin ryhmäkodissa konsanaan. Vaikka asunkin yksin, olen paljon enemmän yhteydessä ystäviini, perheeseeni ja tyttöystäväni kuin aiemmin. Nyt minulla on oma koti, minne kutsua heitä vierailemaan.”

Nyt minulla on oma koti, minne kutsua heitä vierailemaan.

Ennen kuin Alastairille myönnettiin vuokra-asunto, hänen asumisen ja tuen tarpeensa arvioitiin. Palveluntuottaja teki yksilökeskeisen suunnitelman (*person centred plan*¹³) sekä palvelusuunnitelman Alastairin, hänen omaisten ja ryhmäkodin henkilökunnan kanssa. Palveluntuottaja pyrki varmistamaan, että Alastair osallistui jokaiseen suunnitteluprosessin vaiheeseen ja että hänen toiveitaan ja ehdotuksiaan kuunneltiin. Alastairilla oli merkittävä osuus suunnitelmansa laatimisessa.

Yksilökeskeisen suunnitelman tekeminen aloitettiin selvittämällä Alastairin elämään ja elämäntapaan liittyvät oleelliset asiat, kuten mistä asioista hän pitää ja mistä ei, mitä rutiineja hänen elämässään on, mitkä asiat ovat hänelle tärkeitä ja minkälaista elämää hän itse haluaisi elää. Selvityksen pohjalta syntyi palvelusuunnitelma, josta selviää kuinka paljon tukea Alastair tarvitsee päivittäin, miten Alastair haluaa tämän tuen järjestettävän ja millaisia ovat ne henkilöt, joita Alastair toivoo tukityöntekijöikseen. Nämä tiedot ohjasivat tukipalveluntuottajaa mm. tarvittavan henkilökunnan määrän ja henkilöstörakenteen suunnittelussa.

Palveluntuottaja valmisteli myös budjettisuunnitelman, joka esitettiin yhdessä yksilökeskeisen palvelusuunnitelman kanssa Jamesin kotikunnan sosiaalitoimelle hyväksyttäväksi. Lisäksi palveluntuottaja suunnitteli

¹⁰ ENABLE Homes on osa skotlantilaista hyväntekeväisyysjärjestöä, ENABLE Scotlandia. ENABLE Homes tarjoaa sekä ryhmä- että yksilöllisen asumisen ja tuen palveluja kehitysvammaisille henkilöille.

¹¹ ENABLE Scotland (www.enable.org.uk) on skotlantilainen kehitysvammaisten henkilöiden hyväntekeväisyysjärjestö, joka kampanjoi kehitysvammaisten henkilöiden puolesta sekä tarjoaa erilaisia palveluja kehitysvammaisille henkilöille.

¹² Abronnill Housing Association on skotlantilainen asuntosäätiö, joka tarjoaa vuokra-asuntoja heikosti toimeentulleille asiakasryhmille.

¹³ Person centred plan (<http://www.valuingpeople.gov.uk/dynamic/valuingpeople137.jsp>) Yksilökeskeinen lähestymistapa ja -suunnitelma, jossa kehitysvammainen henkilö on suunnitelman keskiössä sekä vaikuttaa ja ohjaa suunnitelman kehittymistä. Valuing People -raportin esiintuoma keskeinen lähestymistapa.

yhteistyössä Alastairin kanssa hänelle yksityiskohtaisen tukistrategian. Tukistrategiassa määritellään, miten tukityöntekijöiden tulee tukea Alastairia eri elämän osa-alueilla kuten itsemääräämisoikeuden toteutumisessa ja omien valintojen tekemisessä, turvallisuudessa, henkilökohtaisen hygienian hoidossa sekä työllistymisen ja ihmisuhteiden tukemisessa. Tukistrategia auttaa työntekijöitä siirtämään Alastairin yksilökeskeisen suunnitelman käytäntöön ja tarjoamaan hänelle tarkoitukseenmukaista ja mielekästä tukea.

Alastairin muutto omaan vuokra-asuntoon oli onnistunut. Joitain pieniä vaikeuksia itsenäisen elämän aloittamisessa kohdattiin, mutta ongelmat eivät olleet ylittämättömiä. Vaikeudet voitiin selvittää yhdessä keskustelemalla ja neuvottelemalla mukana olevien ihmisten ja tahojen (Alastair, omaiset, tukityöntekijät jne.) kanssa.

”Tukijärjestelyjen kanssa oli alussa joitain haasteita, mutta ei mitään merkittäviä. Minun piti pystyä luottamaan varauksetta kaikkiin tukityöntekijöihin. Minun täytyi tutustua heihin ja halusin varmistaa, että eräät jo hoitokodissa minua tukeneet siirtyisivät tukityöntekijöikseni, kun muutan omaan asuntooni. Ainoa muu haaste oli oman – sekä äitini – luottamuksen kasvattaminen. Uskon, että muuttoni omaan asuntoon oli äidille aluksi vaikeaa.”

Alastair saa henkilökohtaista tukea päivittäin. Aluksi tuen määrä oli 70 tuntia viikossa, minkä lisäksi tukityöntekijä yöpyi Alastairin asunnossa. Nyt Alastair saa tukea 43 tuntia viikossa eikä tarvitse enää tukea öisin. Tukituntien määrä sovittiin yhdessä Alastairin, hänen vanhempiansa, Alastairin hyvin tuntevien tukityöntekijöiden ja palvelun rahoittamisesta vastuussa olevan kunnan kanssa. Neuvottelujen ja keskustelujen tuloksena syntyi kirjallinen, henkilökohtainen tuki suunnitelma.

Alastairin tukitiimi muodostuu tiimin vastaavasta (team leader) – joka huolehtii päivittäisen tuen hallin-

Alastair, hänen vanhempansa, tukityöntekijät ja kunta sopivat tukitunneista.

noinnista ja palvelun kehittämisestä – sekä kokopäiväisistä ja osa-aikaisista tukityöntekijöistä. Tukitiimin vastaava tekee myös itse osan työajastaan käytännön tukityötä. Osalla tukityöntekijöistä on paljon kokemusta ja he ovat tunteneet Alastairin jo joitakin vuosia. Tiimiin kuuluu myös vähemmän kokeneita tukityöntekijöitä. Palveluntuottaja rekrytoi uutta henkilökuntaa erilaisten työ-sopimusten avulla, jotta mahdollisimman joustava palvelu olisi taattu. On tärkeää, että palvelu ei ole helposti haavoittuvainen vaan sen on toimittava myös silloin, kun tukityöntekijät ovat esim. vuosi- tai sairauslomilla.

Osa Alastairin tukityöntekijöistä siirtyi ryhmäkodista tukityöntekijöiksi hänen omaan asuntoonsa. Palveluntuottaja järjesti siirtyville työntekijöille täydennyskoulutusta, jotta he omaksuisivat uudenlaisen toimintakulttuurin, jossa korostuu ryhmän sijasta yksilön tuki ja tarpeet. Täydennyskoulutuksessa tukityöntekijät tutustuivat tuetun elämisen -malliin ja sen filosofiaan sekä kävivät läpi käytäntöjä, jotka tukevat henkilökohtaisen tuen toteutumista. Tavoitteena oli, että henkilökunta pystyisi irtautumaan ryhmäkotimallisesta palvelusta ja omaksumaan yksilöllisen tukipalvelun idean. Yhdessä työntekijöiden kanssa pohdittiin myös yksilöllisen tukipalvelun haasteita, kuten kehitysvammaisen henkilön työllistymistä ja sosiaalisten verkostojen luomista. Ryhmäkodin työntekijöiden lisäksi myös muuttaville asukkaille järjestettiin muuttovalmennusta. Osa asukkaista kävi mm. kurssin tuetun elämisen periaatteista ymmärtääkseen, miten omassa vuokra-asunnossa asuminen oman tukitiimin avulla eroaa ryhmäkodissa asumisesta.

Koulutuksen lisäksi palveluntuottaja järjesti henkilökuntapalavereita ja ongelmanratkaisu -workshoppeja, jotta henkilökunnalla oli tilaisuuksia keskustella ja tutustua uudenlaiseen toimintatapaan. Uudet tukityöntekijät suorittivat lisäksi palveluntuottajan järjestämät pakolliset koulutukset ensiavusta, työ- ja paloturvallisuudesta, ruokaturvallisuudesta ja hygieniasta sekä palveluntuottajan toiminnallisista arvoista. Uudet työntekijät työskentelivät kokeneempien tukityöntekijöiden rinnalla perehdyttämisjakson ajan, mikä antoi mah-

dollisuuden Alastairille ja uusille työntekijöille vähitellen tutustua toisiinsa.

Työntekijöiden työvuorot on suunniteltu niin, että ne ylläpitävät ja edistävät Alastairin itsenäisyyttä, mutta tarjoavat samalla oikeanlaista tukea Jamesille sellaisina aikoina, kun hän tarvitsee ja haluaa apua. Lisäksi kunnan sosiaalitoimi on rahoittanut Alastairin asuntoon aputeknologiaa, joka koostuu pääasiassa erilaisista hälyttimistä (esim. palohälyttimestä sekä hälyttimestä, joka estää vesivahinkojen syntymisen), jotka on kytketty valvontakeskukseen. Aputeknologian avulla on varmistettu, että Alastair saa hätätilanteissa apua kotiin joko valvontakeskuksen kautta tai suoraan hälytyskeskuksen kautta.

Alastairin läheiset ja tukiverkosto olivat vahvasti sitä mieltä, että Alastair oppii uusia, itsenäisyyttä tukevia taitoja hyvin nopeasti omaan asuntoon muutettuaan. Tukisuunnitelmassa oli alusta alkaen sitouduttu tarkistamaan tukituntien vähentämisen mahdollisuus Alastairin taitojen kehittyessä. Alastair oli itsekin halukas pärjäämään vähemmällä tuella. Aputeknologian tuoma lisäturva oli avaintekijä Alastairin itseluottamuksen kasvussa, mutta myös hänen tukityöntekijöidensä tarjoama epävirallinen tuki ja kannustus olivat tärkeitä asioita ensimmäisten yksin nukuttujen öiden aikaan.

”Omaan asuntoon muutettuani olen oppinut paljon uusia asioita ja sen vuoksi en tarvitse enää niin paljon tukea kuin alkuaikoina. Alkuvaiheessa tukityöntekijä yöpyi asunnossa joka yö, mutta nyt en tarvitse öisin tukea laisinkaan. Olin todella hermostunut ensimmäisenä yönä, kun jäin nukkumaan yksin asuntoon. Seuraavana yönä asia ei enää vaivannut minua vaan ymmärsin, että pärjään aivan hyvin ilman tukityöntekijän läsnäoloa. Luulen, että äitini oli enemmän huolissaan kuin minä, mutta nyt hänkin ymmärtää, että oma tila ja yksityisyys ovat minulle tärkeitä.

Nykyisin minä kävelen itsenäisesti äidin luo kylään. Hän oli aluksi huolissaan siitä, miten pärjään yksin liikenteen joukossa. Tosin, kun äiti näki miten onnellinen olin ensi kerran käveltyäni reitin yksin, ymmärsi hän, ettei voi estää minua liikkumasta omin päin.

Tukityöntekijäni tulee aamulla käymään pariksi

tunniksi ja auttaa minua tarpeen mukaisesti. Tarvitsen hieman apua ruoanlaitossa, mutta osaan esimerkiksi keittää itselleni kupin teetä ja valmistaa pientä purtavaa. Vaikka pidän asunnon hyvässä järjestyksessä, tarvitsen hieman apua siivouksen kanssa. Sunnuntai on siivouspäivä.

Tarvitsen myös apua raha-asioiden kanssa. Kerran viikossa saan tukea pankkiasioiden hoitoon. Samalla suunnittelen viikon ruokalistan ja tarkistan, mitä rahoja on jäljellä ruokaostosten jälkeen.

Vaikka saankin tuntimääräisesti vähemmän tukea nyt kuin ryhmäkodissa asuessani, saan todellisuudessa nyt enemmän huomiota osalleni. En ollut ryhmäkodissa kovinkaan onnellinen. Vietin siellä paljon aikaa huoneessani. Toiset asukkaat vaativat enemmän huomiota, joten en saanut aina niin paljon henkilökohtaista tukea tai huomiota kuin olisin halunnut.”

Virallisen tukipalvelun lisäksi Alastairin päivittäistä elämää ja selviytymistä tukevat aputeknologia, opiskelu ja vapaaehtoistyö seurakunnan kahvilassa. Alastairin viikoittainen elämä on aktiivista. Alastair viettää aikaa myös perheensä ja ystäviensä kanssa ja tapaa säännöllisesti tyttöystävänsä.

Omasta hyvästä elämästään Alastair itse kertoo näin:

”Minun elämäni on nyt täysin erilaista kuin aiemmin. En haluaisi muuttaa ryhmäkotiin enää takaisin. En edes tykkää käydä siellä vierailulla.

Elämäni on todella vilkasta. Minä opiskelen ja teen vapaaehtoistyötä seurakunnan ylläpitämässä kahvilassa. Musiikki on yksi intohimoni. Olemme yhdessä opiskelutovereideni kanssa menossa teatteriin katsomaan musikaalia.

Nykyisin olen paljon itsenäisempi. Tiedän millä linjautolla pääsen kaupunkiin ja matkustan mielelläni yksin tai ystävien kanssa. Ystävät voivat tulla myös kotiini kylään. Oli minulla vierailijoita ryhmäkodissakin, mutta siellä minulla ei ollut juurikaan omaa tilaa, missä seurustella

vieraitten kanssa.

Ajattelen nykyisin myös enemmän tulevaisuuttani. En ole vielä päättänyt haluanko jatkaa opiskeluja ensi vuonna. Ehkä yritän hankkia täysipäiväisen työn opiskelun sijasta. Haluaisin myös tulevaisuudessa mennä naimisiin tyttöystäväni kanssa.”

Alastair kertoi oman tarinansa Linda Kerrin tuella

Alastairin tarina:

Yhteenveto asumisratkaisun ja tarvittavan avun ja tuen järjestämisestä

Asumismuoto ja asukkaan asema	Asunto on vuokratkolmio. Asukas on vuokralaisena.
Asukkaan aikaisempi asumistilanne	Asui lapsena vanhempiensa kanssa. Muutti lapsuudenkodistaan ryhmäkotiin, jossa asui 17 vuotta.
Asumistarpeet	Asumisratkaisun piti olla omassa kotikunnassa. Asunto tilava, tarvittiin kaksi makuuhuonetta.
Tuen tarve	Asumisen alkuvaiheessa tarve ympärivuorokautiseen tukeen. Nykyään ei tarvetta yöajan tuelle. Päivittäinen tuen tarve kodinaskareiden hoitamiseen ja ruoanlaittoon. Apua budjetointiin ja tukea pankkiasioiden hoitoon.
Avun ja tuen järjestäminen	Asukas saa tukea 43 tuntia viikossa. Tuki on päivittäistä henkilökohtaista tukea, ja siitä vastaa palveluntuottajan tukitiimi. Asunnossa on myös aputeknologiaa. Myös opiskelulla ja vapaaehtoistyöllä on merkittävä tukirooli itsenäisen elämisen sujumiselle.
Toimeentulo	Asukas saa eläkkeen ja toimeentulotukia. Kotikunta vastaa tukipalvelun kustannuksista.
Hyvän käytännön mittarit	Asukkaan itsemääräämisoikeus tukeen ja asumiseen liittyvissä asioissa. Asunnon sijainti tukee asukkaan itsenäistä pärjäämistä sekä osallisuutta lähiyhteisössä. Henkilökeskeinen työskentelytapa. Tukipalvelun joustavuus.

Yksilöllistä
kaupunkielämää
asumis-
yhteisössä

Oslo, Norja

22-vuotias Marius Jose Foss asuu omassa vuokra-asunnossa. Asunto on osa asuntoryhmää, joka sijaitsee Oslon keskustassa. Sosiaalinen, puhelias ja hyväntuulinen nuorimies saa apua ja tukea päivittäiseen elämäänsä. Mariuksen elämään asettaa haasteita kehitysvamma, Touretten oireyhtymä sekä psyykkiset ongelmat, joiden seurauksena Mariuksella esiintyy fyysisesti ja verbaalisesti haastavaa käytöstä. Aikaisemmin Marius asui lasten- ja nuorten laitoksessa, jonne hän muutti lapsuudenkodistaan 14-vuotiaana. Nykyiseen asuntoonsa, jossa hän on asunut jo neljä vuotta, Marius muutti tultuaan täysi-ikäiseksi.

Mariusuksen asumismuoto tarjoaa sekä yksityisyyttä että yhteisöllisiä toimintoja. Mariuksen asunto on yksi kahdeksasta vuokra-asunnosta kaksikerroksisessa rakennuksessa. Asuntojen välillisenä vuokranantajana toimii kaupunki. Asuinrakennuksen sisäänkäynti on kaikille talon asukkaille yhteinen ja pääoven vieressä ovat asukkaiden omat postilaatikot sekä asuntojen ovikellot. Mariuksen oma asunto on yksityinen tila, joka muodostuu olohuoneesta, makuuhuoneesta ja WC/kylpyhuoneesta. Aiemmin asunnossa ollut keittiönurkkaus jouduttiin poistamaan turvallisuussyistä. Marius valmistaa oman ruoan tuetusti asuntoryhmän yhteiskeittiössä ja käyttää halutessaan myös asuntoryhmän yhteistä olohuonetilaa. Yhteistilat Marius jakaa kahden muun vuokralaisen kanssa.

Marius ja muut asuntoryhmän asukkaat saavat tukea moniammatilliselta työryhmältä, joka on kaupungin palveluksessa. Tukityöntekijöiksi rekrytoidaan ensisijaisesti kolmivuotisen korkeakoulutuksen saaneita sosiaalikasvattajia. Lisäksi asuntoryhmää palvelee kolmen hengen ammatillinen ryhmä, joka koostuu kahdesta ammattineuvojasta (sosiaalikasvattajia) ja aggressiivisen käyttäytymisen konsultista (HAVA-konsultti¹⁴). Asuntoryhmän esimiehellä on ylin vastuu palvelutarjonnasta.

Asuntoryhmän sisällä henkilökunta on jaettu asukkaiden omiin tukitiimeihin, joista jokaisella on oma johtajansa. Tiimin johtaja hoitaa puolet työajastaan hallinnollisia tehtäviä ja loput puolet hän tekee varsinaista käytännön asiakastyötä. Tiimin johtajan rooliin kuuluu

lisäksi yhteistyö asukkaan omaisten, koulun ja erikois-terveydenhuollon kanssa sekä henkilöstön tukeminen. Erityisterveydenhuollon palveluihin kuuluu aikuis-kuntoutuksen osasto, joka avustaa asuntoryhmän henkilökuntaa ammatillisen ohjelman, ohjauksen ja lääketieteellisen hoidon laatimisessa. Erityisterveydenhuollon asiantuntijoilla on myös valvovan viranomaisen vastuu asuntoryhmän kuntouttavan toiminnan toteutumisesta.

Asunnon sijainti Oslon keskustassa mahdollistaa Mariukselle osallistumisen kaupungin elämään. Lähellä sijaitsevat kahvilat, kaupat, elokuvateatteri sekä puisto ovat hänelle mieluisia vierailukohteita. Haasteena Mariukselle (ja hänen tukityöntekijöilleen) on keskustan vilkas liikenne. Mariukselta puuttuu kyky arvioida liikenteen vaaratilanteita mikä tarkoittaa sitä, että hän tarvitsee tukea aina kodin ulkopuolella liikkueensa.

Lähiyhteisön suhtautuminen asuntoryhmän asukkaisiin on ollut pääsääntöisesti suvaitsevaa ja positiivista. Tukityöntekijät kantavat mukanaan pieniä käyntikortteja, joista selviää heidän laillinen roolinsa asukkaan tukijana. Jos asukas käyttäytyy haasteellisesti esimerkiksi kaupungilla asioidessaan ja hänen käyttökseen on puututtava ohikulkijoiden nähden, pyritään käyntikorteilla vakuuttamaan huolestuneet ohikulkijat tukityöntekijöiden ammatillisuudesta sekä estämään ohikulkijoiden tarpeeton puuttuminen tilanteeseen, mikä voisi aiheuttaa tilanteen kärjistymisen entisestään.

Mariusuksen elämä täyttyy koulunkäynnistä, kodin huolenpidosta sekä harrastuksista ja vapaa-ajanvietosta. Päivisin Marius on koulussa ja iltaisin hän käy nuorisodiskossa, harrastekerhossa ja musiikki- tai taideterapiassa. Oman asunnon antama yksityisyys, vastuun kantaminen sekä mahdollisuus itsenäiseen päätöksentekoon ovat tärkeitä asioita Mariuksen elämässä. Marius tekee päivittäin itsenäisesti tai tuetusti päätöksiä omaan elämään liittyvissä asioissa: hän päättää itse mitä ruokaa hän ostaa kaupasta ja milloin hän syö, hän on itse vastuussa asuntonsa siisteydestä, hän päättää mihin aikaan

¹⁴ HAVA on lyhenne norjankielisestä termistä håndtering av voldelig og aggressiv atferd

hän herää ja mitä hän haluaa päivän kuluessa tehdä. Tukityöntekijöiden roolina on tukea ja auttaa Mariusta ymmärtämään omien päätösten positiiviset ja negatiiviset vaikutukset. Tukityöntekijät korostavat esimerkiksi säännöllisen päivärytmin ja terveellisten ruokatottumusten noudattamista, jotta terveellinen ja hyvä elämä toteutuisi. Lisäksi tukityöntekijät käyttävät apuna motivoivaa toimintamallia, jossa Marius sitoutuu tukityöntekijöidensä kanssa päivittäin tiettyihin sopimuksen alaisiin tehtäviin ja hoidettuaan tehtävät kunnialla, hänet palkitaan suorituksistaan. Tämä käytäntö motivoi Mariusta osallistumaan myös hänelle vähemmän mieluisiin toimintoihin tai tehtäviin.

Mariuksen tukena on aamuin ja illoin kaksi tukityöntekijää. Myös koulupäivinä Marius saa mukaansa asuntoryhmän työntekijän, joka toimii Mariuksen tukena väli- ja ruokatunneilla sekä koulun järjestämällä retkillä. Öisin asuntoryhmän asukkaat saavat tukea kahdelta yöhoitajalta, joista yksi on ns. ”lepäävä” yöhoitaja. Asukkaiden haastavan käyttäytymisen vuoksi henkilöstöresurssit ovat tavallista suuremmat. Lisäksi laki vaatii kahden työntekijän läsnäoloa päätöksenteossa suoja-toimenpiteiden käyttöönotosta. Mariuksen kotikaupunginosa maksaa Mariuksen tarvitseman tuen kokonaisuudessaan. Tukipaketti koostuu pääasiassa henkilöstökuluista, tosin kaupunginosa on myös osallistunut lisävaroin Mariuksen asunnon korjaukseen ja parantamiseen sekä lomamatkoihin.

Mariuksen suhteet hänen omiin vanhempiinsa ovat läheiset, ja hän vierailee lapsuudenkodissaan joka kuukausi tukityöntekijän saattamana. Myös vanhemmat vierailevat säännöllisesti Mariuksen luona. Mariuksen isä toimii poikansa edunvalvojana rahallisissa asioissa. Mariuksen elämän yksi haasteista on merkityksellisten ihmissuhteiden luominen ja ylläpitäminen. Käytännössä Mariuksen kontaktit rajoittuvat omaisten lisäksi koulussa ja harrastuksissa luotuihin suhteisiin sekä hänen

**Motivoiva
toimintamalli
sitouttaa
Mariuksen ja
tukityöntekijät
tiettyihin
tehtäviin.**

välittömään tukitiimiin ja muihin asuntoryhmän asukkaisiin. Mariuksen haastava käytös on ollut rajoitteena pitkäaikaisten ystävyysuhteiden muodostumiselle.

Mariuksen asumis- ja tukiratkaisut ovat taanneet hänelle turvallisen, mutta samalla aktiivisen ja osallistuvan elämän yhtenä tavallisena, oslolaisena kaupunkilaisena. Mariuksen elämän haasteellisuudesta huolimatta on hänellä mahdollisuus vaikuttaa oman elämänsä laatuun ja päätöksiin.

Mariuksen tarinan kertoivat Martin Olsson ja Janne Sand

Mariuksen tarina:

Yhteenveto asumisratkaisun ja tarvittavan avun ja tuen järjestämisestä

Asumismuoto ja asukkaan asema	Vuokrakaksio osana asuntoryhmää. Asukas on vuokralainen, joka on vuokrasuhteessa kaupunkiin (kaupunki toimii ns. välillisenä vuokranantajana, asuinrakennuksen omistaa yksityinen taho)
Asukkaan aikaisempi asumistilanne	Asukas asui lapsuudenkodissaan 14-vuotiaaksi, jonka jälkeen muutti lasten ja nuorten laitokseen. Täysi-ikäisenä muutto omaan asuntoon tuli ajankohtaiseksi.
Asumistarpeet	Asukas tarvitsee oman, yksityisen asunnon. Turvallisuussyistä asunnossa ei saa olla keittiötä. Tarve yhteistilaan, jossa ruoanlaitto mahdollistuu. Lisäksi tarve yhteiseen oleskelutilaan, joka tukee asukkaan sosiaalisten taitojen kehittymistä ja mahdollistaa kanssakäymisen muiden ihmisten kanssa.
Tuen tarve	Asukas tarvitsee jatkuvaa tukea päivittäisissä kodin askareissa ja kodin ulkopuolisessa toiminnassa. Asukkaan haastava käytös vaatii tukitiimiltä pitkäjänteisyyttä ja joustavuutta sekä päivittäistä arviointia siitä, miten asukas on kunakin päivänä valmis toimimaan ja ”ottamaan” päivän vastaan.
Avun ja tuen järjestäminen	Asukkaalla on kiinteä tukitiimi. Asukkaan tukena on kaksi työntekijää sekä päivä- että iltavuorossa. Öisin asuntoryhmää valvoo kaksi yöhoitajaa, joista toinen on ”lepäävä” yöhoitaja. Arjen virikkeellistä toimintaa ja tukea tarjoavat koulu sekä harrastukset. Isä hoitaa talousasiat.
Toimeentulo	Asukkaan kotikaupunki kattaa tukikulut. Asukas saa asumistukea vuokratuluihin sekä eläkettä muuhun elämisen kuluihin (mm. ruoka, laskut, harrastukset, huonekalut). Toimeentulo ei ole riittävä lomien ja vapaa-ajan menojen kustannuksiin, joihin asukas joutuukin hakemaan lisäavustuksia.
Hyvän käytännön mittarit	Asukkaan itsemääräämisoikeus. Yksilökeskeinen työskentelytapa. Oma yksityinen asunto, mutta myös mahdollisuus yhteisölliseen toimintaan. Joustava - ja asukkaan erityistarpeet huomioiva - tuki. Palveluntuottajan ennakkoluuloton asenne ja tapa tukea asukasta osallistumaan lähiyhteisön elämään.

Kehitysvammaisen henkilö oman elämänsä päämiehenä

Henkilökohtainen apu
yksilöllisten valintojen
mahdollistajana

Kehitysvammaisten ihmisten asumispalvelut on totuttu Suomessa perinteisesti järjestämään lähinnä ryhmämuotoisesti. Itsenäistä asumista tukevat palvelut ovat varsin vähäisiä ja aliedustettuina yleisessä palvelutarjonnassa. Kehittämällä ryhmämuotoisten asumisratkaisujen rinnalle itsenäistä asumista tukevia ja palvelurakenteita monipuolista toimintamalleja tuetaan aitojen valinnan mahdollisuuksien syntymistä yksilötasolla. Kehitysvammaisen ihmisen henkilökohtaisessa avussa ei ole kyse mistään monimutkaisesta asiasta vaan ihmisen yksilöllisistä tarpeista ja niihin vastaamisesta. Kehitysvammahuollon ryhmämuotoisten palvelujen kulttuurissa tämä on kuitenkin nähty valitettavan usein ainoastaan kustannuksia lisäävänä tekijänä, ei mahdollisuutena. Kehitysvammaiset ihmiset nähdään usein homogeenisenä joukkona, eikä ihmisinä yksilöllisine tarpeineen, huolineen, iloineen ja kiinnostuksen kohteineen. Perinteinen holhoava kulttuuri kehitysvammaisia ihmisiä kohtaan on osaltaan myös vaikuttanut siihen, että heidän on usein vaikeaa ottaa valtaa ja vastuuta ja tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä ilman, että joku muu vaikuttaa niihin.

Henkilökohtainen avustajajärjestelmä on ollut Suomessa jo vuosia kehittämisen kohteena. Avustajajärjestelmää on kehitetty maassamme erilaisin hankkein ja moninaisin käytännöin. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö on kehittänyt kehitysvammaisten ihmisten henkilökohtaista avustajatoimintaa alueellisin sovelluksin 90-luvun lopulta lähtien. RAY:n tuella säätiö käynnisti vuonna 2001 valtakunnallisen avustajatoiminnan kehittämishankkeen sekä alueelliset kokeilut.

Toiminnan pääperiaatteena on, että henkilökohtainen apu tähtää kehitysvammaisen aikuisen, eli päämiehen, itsenäisen ja oman näköisen elämän mahdollistamiseen hänen omassa asunnossaan, omien toiveiden mukaisessa ympäristössä ja henkilökohtaisen avustajan tukemana. Tavoitteena on kehitysvammaisen aikuisen osallisuutta tukeva, täyden kansalaisuuden tarjoava hyvä elämä. Näissä henkilökohtaisen avun malleissa on jo melko pienillä tunti määräsillä panostuksilla saatu aikaan yksi löllisesti merkittäviä asioita, joissa kehitysvammaisen henkilö on

voimaantunut toimimaan kodissaan ja kotinsa ulkopuolella.

Luotettavaa ja joustavaa palvelua

Kehitysvammaisten Palvelusäätiön kehittämän mallin mukaista henkilökohtaista apua toteutetaan tällä hetkellä muutamalla paikkakunnalla Suomessa. Palvelusäätiön perustaman KVPS Tukena Oy:n palvelukodit Harjavallassa ja Hyvinkäällä tarjoavat itsenäisen asumisen mahdollistavia henkilökohtaisen avun palveluita ja toimivat alueillansa avustajatoiminnan tukipisteinä. Tukipisteestä käsin pystytään toteuttamaan käytännön avustajatoimintaa, ja samalla palvelukoti toimii paikkana, mistä tarvittaessa apua on saatavilla ympäri vuorokauden. Puhelinpäivystys mahdollistaa äkillisen palvelutarpeen arvioinnin, mahdollisen avun hälyttämisen ja tarkoitukseenmukaisen avun- tai tuen saannin. Osa päämiehistä voi käydä myös esimerkiksi pesemässä pyykkiä ja ruokailemassa palvelukodilla silloin, kun se heille sopii.

Käytännön tasolla toimintaa toteuttaa alueellinen vastuuvastaja sekä häntä tarvittaessa sijaistavat henkilöt. Vastuuvastaja vastaa toiminnan käytännöistä ja kehittämisestä palvelukodin johtajan kanssa. Vastuuvastajan keskeisiä tehtäviä varsinaisen avustustyön lisäksi ovat toiminnan kehittäminen päämiestasolla, jatkuva avun- ja tuentarpeiden arviointi yhdessä päämiehen kanssa yksilökeskeistä suunnittelua soveltaen, toiminnan kuukausisuunnittelu sekä raportointi. Vastuuvastaja vastaa myös häntä sijaistavien avustajien ja palvelukodin muiden työntekijöiden perehdytyksestä toimintaan sekä verkostoyhteistyöstä kunnassa.

Päämiesten ja avustajien alueellisen yhteistyön perustana on yksilökeskeisen suunnittelun (*person centered planning, PCP*) malli, joka tuo esiin päämiehen omia tarpeita ja toiveita ja varmentaa niiden siirtymisen osaksi päämiehen elämää. Päämiehet ja avustajat ovat osallistuneet PCP -koulutukseen uuden menetelmän käyttöönoton helpottamiseksi. Yksilökeskeisen suunnittelun malli edistää olennaisesti päämiehen mahdollisuuksia ilmaista mielipiteensä ja osallistua itseään

koskeviin palveluihin jo suunnitteluvaiheessa. Lisäksi avustajatoiminnassa mukana olevien kehitysvammaisten ihmisten tietoisuutta päämiesroolista on lisätty päämieskoulutuspäivillä. Päämies-termi on otettu käyttöön kehitysvammaisten ihmisten oman yhdistyksen, Me Itse ry:n esityksestä, joka on muutoinkin ollut apuna toiminnan ideologian luomisessa.

Toiminnan aloittamista yksilötasolla edeltää avun- ja tuentarpeiden kartoitus, joka tehdään yhdessä päämiehen kanssa. Myös päämiehen läheiset ja muut mahdolliset yhteistyötahot osallistuvat tuentarpeiden kartoittamiseen, mikäli päämies niin haluaa, ja päämiesten toiveiden lisäksi myös läheisten näkemykset otetaan toiminnan suunnittelussa huomioon. Yhdessä päämiehen kanssa suunnitellaan tarvittavia avustustuntimääriä sekä toiminnan sisältöä, jonka mukaan toiminta rakennetaan. Kartoitettuja avun- ja tuentarpeita tarkistetaan säännöllisesti. Tärkein toiminnan kehittämisen muoto on ollut jatkuva arjen palaute, mutta toiminnasta kerätään säännöllisesti palautetta myös strukturoiduilla kaavakkeilla.

Henkilökohtaisen avun ulottuvuudet

Henkilökohtaisen avun mallin avulla kehitysvammaisilla ihmisillä on mahdollisuus voimaantua vaikuttamaan palveluihinsa. Päämiesten lisääntyvät onnistumisen kokemukset itsenäiseen asumiseen liittyen kohottavat itsetuntoa ja heidän omia arvioitaan itsestään osana muuta yhteiskuntaa. Toiminta on kokonaisvaltaista elämänhallinnan tukemista, ei ainoastaan esimerkiksi kodinhoidollisten taitojen harjoittelua. Päämiesten elämä rikastuu, kun heitä tuetaan ja kannustetaan kodin ulkopuoliseen harrastustoimintaan ja muuhun sosiaaliseen elämään osallistumiseen.

Avustaja auttaa päämiestä niissä asioissa, joihin hän apua tarvitsee. Joku tarvitsee apua turvallisessa liikkumisessa kodin ulkopuolella, kaupoissa ja virastoissa asioimisessa tai sopivan harrastuksen löytämisessä ja siihen pääsemisessä, toisen avuntarpeet ovat enemmän kodinhoidollisia ja vaikkapa monipuolisen ruoan laittamisessa.

Kolmas puolestaan voi tarvita apua rahan käytössä tai säänmukaisten vaatteiden valinnassa. Lisäksi uudet, yllättävät tilanteet voivat edellyttää keskusteluapua, joka on osa avustajan työtä.

Avustaja auttaa päämiestä niissä asioissa, joihin hän apua tarvitsee.

Usein itsenäisesti asuvat kehitysvammaiset ihmiset ovat olleet pääasiassa omien vanhempiensa tai sisarustensa tuen varassa. Vanhemmat saattavat kantaa suurta huolta kehitysvammaisen perheenjäsenensä pärjäämisestä siinä vaiheessa, kun omat voimat auttaa eivät enää riitä. Henkilökohtaisen avun mallin avulla läheisten rooli voi muuttua huoltajuudesta ”normaaliin vanhemmuuteen ja läheisyyteen” ja heidän vapautensa oman elämän valintoja koskien voi lisääntyä, kun vastuu arjen tuen antamisesta siirtyy heiltä avustajille. Toiminnassa mukana olevien päämiesten omaisille on järjestetty mahdollisuus vertaisryhmäkeskusteluihin, joissa heillä on ollut mahdollisuus tavata muita samassa tilanteessa olevia ihmisiä.

Päämiesten sekä heidän läheistensä lisäksi myös toiminnassa mukana olevat kunnat ovat hyötäneet toiminnasta, koska kehitysvammaisten asumispalveluita on voitu järjestää osana olemassa olevaa asuntokantaa ja näin on vähennetty uusien asumisyksiköiden rakentamista ja muodostamistarvetta. Samoin on voitu välttää tilanteita, jossa monipuolisten asumis- ja tukipalveluvaihtoehtojen puuttuessa asiakkaita joudutaan sijoittamaan epätaroituksenmukaisesti esimerkiksi liian ”raskaiden” palvelujen tai ryhmämuotoisen asumisen piiriin. Samoin kunnan käytettävissä olevien resurssien kohdentaminen on voinut parantua, koska mm. kunnan kotipalvelun ei ole tarvinnut toimia avustamisen tehtävissä muuten kuin esim. kodinhoidollisten asioiden osalta tarvittaessa.

Työnantajuus

Henkilökohtaisen avun ollessa esillä tulee usein esille kysymys työnantajuudesta. Vammaispalvelulain nojalla

työnantajavelvoitteet ovat perinteisesti olleet vammaisen ihmisen hoidettavina, ja tämä on usein estänyt kehitysvammaisen ihmisen henkilökohtaisen avustajan saamisen. Työnantajuuskysymys ei kuitenkaan voi olla esteenä avustajan saamiselle. Työnantajavelvoitteet tulee voida järjestää eri tavoin riippuen kunkin henkilön omasta tahdosta ja hänen kyvyistään. Vammaisen henkilön tulee voida halutessaan toimia itse työnantajana, mutta hänellä tulee myös olla oikeus saada avustajan palkkaukseen liittyvien teknisten työnantaja- ja esimiesvelvollisuuksien hoitamiseen tarvitsevansa apu joltain muulta taholta.

Palvelusäätöön kehittämisen mallin mukaisessa toiminnassa työnantajuus ja avustajien palkanmaksu hoidetaan alueen tukipisteestä käsin. Toiminnasta aiheutuvista kustannuksista on vastannut kunta tehdyn sopimuksen mukaisesti. Laskutuksen liitteenä päämiesten kotikunta saa kuukausittain selvityksen toteutuneesta toiminnasta ja avustamisen tuntimääristä yleisellä tasolla. Selvityksissä kiinnitetään huomiota siihen, ettei niiden sisältö loukkaa päämiesten yksilönsuojaa.

Työnantajavelvoitteista huolimatta olennaista on kuitenkin se, että kehitysvammaisen henkilö on toiminnan päämies, jonka tarpeiden mukaan toimintaa toteutetaan. Kehitysvammaista ihmistä on usein tuettava päämiehen roolissa. Jos ei ole koskaan saanut valita, mitä ruokaa tänään söisi tai ei ylipäätään tiedä, mitä erilaisista valinnoista seuraa, omien ratkaisujen tekeminen on vaikeaa. Kehitysvammaisella ihmisellä on kuitenkin oikeus ja vapaus valita ja tehdä virheitä samoin kuin muillakin ihmisillä, mutta toiminnan avulla opitaan ottamaan vastuuta tehtyjen valintojen seurauksista.

Kehitysvammaisen ihmisen avustajan työ ei ole puolesta tekemistä, vaan asioiden opettelua ja tekemistä yhdessä. Olemassa olevien taitojen ylläpito ja opettelu vaativat aikaa ja pitkäjänteisyyttä. Ajan ja pitkäjänteisyyden antaminen luo kuitenkin edellytykset sille, että kehitysvammaisen ihmisen voi elää oman näköistä elämäänsä omassa kodissaan.

Työnantajuuskysymys ei voi olla esteenä avustajan saamiselle.

Yhteenveto asumisratkaisun ja tarvittavan avun ja tuen järjestämisestä

Asumismuoto ja asukkaan asema	Henkilökohtaisen avun ja tuen piirissä asuva kehitysvammainen henkilö asuu omassa asunnossa tai osana asuntoryhmää. Hänen asemansa on useimmiten vuokralainen, mutta hän voi myös olla asunnon omistaja. Kehitysvammainen henkilö on päämies, joka osallistuu päätöksentekoon omien tukijärjestelyjen suunnittelussa ja toteuttamisessa.
Asukkaan aikaisempi asumistilanne	Aikaisemmat asumispalvelut järjestetty tyypillisesti ohjatun tai autetun asumisen kaltaisissa ryhmäasumisen ratkaisuissa. Osa asunut itsenäisesti ilman riittäviä tukipalveluita.
Asumistarpeet	Päämiehiä tuetaan löytämään yksilön kannalta tarkoituksenmukainen asumisratkaisu huomioiden palveluiden saavuttavuus ja yleinen esteettömyys.
Tuen tarve	Päämiesten tuen tarpeet vaihtelevat. Tukea tarvitaan kodin ulkopuolella liikkumiseen ja toimimiseen: asiointiin, ostosten tekemiseen ja harrastamiseen. Osan avuntarve on enemmän kodinhoidollista, esim. apu ruoanlaittoon. Jotkut päämiehistä taas tarvitsevat tukea rahan käytössä ja esim. säänmukaisen vaatetuksen valitsemisessa. Oleellista on myös tuki uusissa ja yllättävissä tilanteissa.
Avun ja tuen järjestäminen	Vastuuavustaja suunnittelee yhdessä päämiehen kanssa tuen järjestämisen. Palvelukoti toimii tukipisteenä, ja vastuuavustaja ja tarvittaessa sijaiset huolehtivat käytännön tuen toteutuksesta. Päämies voi hätätilanteissa ottaa yhteyttä palvelukotiin.
Toimeentulo	Päämiehet ovat pääasiallisesti eläkkeen saajia ja saavat useimmiten tukea asumiseensa Kelalta. Osalla päämiehistä voi olla eri tasoisia muita Kelan tukia.
Hyvän käytännön mittarit	Asukas päämiehenä ohjaa oman tuen suunnittelua ja toteutusta. Palveluntuottajan yksilökeskeinen työskentelytapa. Asuminen ja tuki selvästi erillisiä asioita asukkaan elämässä. Vastuuavustajan kokonaisvaltainen rooli. Kokonaisvaltainen yhteistyö päämiehen ja hänen tukiverkostonsa kanssa.

Yksilöllistä ryhmäasumista

Esimerkkinä Alahärmän
asuntoryhmä

Oma koti ja elämää asuntoryhmän ulkopuolella

Alahärmässä sijaitsevan asuntoryhmän asukkaat asuvat yksin omissa rivitaloasunnoissaan. Asunnot ovat kooltaan 40,5 - 44,5 m², ja niissä on tupakeittiö, makuuhuone, wc, eteinen, omalla nimellä varustettu ulko-ovi sekä terassi. Asuntoryhmässä asuu yhteensä kuusi kehitys- ja/tai liikuntavammaista asiakasta, jotka kaikki pääsevät ns. ”tukioven” kautta yhteistilaan ruokailemaan, viettämään vapaa-aikaa tai saunomaan. Lisäksi kolme asuntoryhmän välittömässä läheisyydessä asuvaa ns. tukiasukasta saavat asumiseensa tukea asuntoryhmän henkilökunnalta. Nämä kolme tukiasukasta osallistuvat myös asuntoryhmän yhteisölliseen toimintaan. Asuntoryhmässä asuvat kehitysvammaiset henkilöt ovat Asumispalvelusäätiö ASPAn omistamissa asunnoissa vuokralla. Asukkaat saavat asumiseensa eläkkeensaajan asumistukea. Lisäksi heille maksetaan hoitotukea ja eläkettä. Työtoiminnassa mukana olevat saavat pienen työosuusrahan. Asuntoryhmän asukkaat maksavat itse sähköstä ja vedestä oman kulutuksensa mukaan.

Muuttovalmennuksen aikana uuden asukkaan, hänen omaistensa sekä henkilön entisten asumispaikkojen hoitajien kanssa keskustellaan siitä, millaisia palveluja asukas tarvitsee. Kun kehitysvammaisen henkilö muuttaa asu-

Muuttajalle tehdään asumispalvelusuunnitelma ja -sopimus.

maan omaan asuntoon, hänelle tehdään ASPAn asumispalvelusuunnitelma ja -sopimus. Asumispalvelusuunnitelma tarkistetaan aina tarpeen mukaan, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa. Asuntoryhmässä halutaan huolehtia siitä, että asukkaalla on mahdollisuus sanoa oma mielipiteensä ja kertoa toiveistaan.

Aspa Palvelut Oy tarjoaa asuntoryhmän asukkaille heidän yksilöllisten tarpeiden mukaisia palveluja päivittäisiin toimiin sekä kodin ulkopuolella tapahtuvaan asiointiin ja vapaa-aikaan liittyviin asioihin. Osa asuk-

kaista tarvitsee apua kaikissa päivittäisissä toimissa, osan tuen tarve taas on ohjausta ja neuvontaa.

Asuntoryhmässä kodinaskareet hoidetaan yhdessä asukkaiden kanssa. Asukkaat osallistuvat esimerkiksi oman kodin siivoukseen ja omien pyykkien pesuun. Omassa keittiössä on mahdollista saada apua vaikkapa leivonnassa. Kehitysvammainen henkilö saa apua myös kaupassa, apteekissa, parturissa ja pankissa sekä muilla asioilla käyntiin. Tukitoimiin kuuluvat myös esimerkiksi lääkkeiden jako, ulkoilu, pelaaminen ja juttelu. Tukea pyritään antamaan kaikkeen sellaiseen toimintaan, joka on asukkaalle tärkeää.

Asumisen yksilöllisyyttä ovat myös valinnanmahdollisuudet koskien ruokailua ja ruoka-aikoja. Asukkaat syövät aamu- ja iltapalan omassa asunnossaan, ja he ostavat kaupasta kotiinsa sitä ruokaa, mitä he haluavat itse syödä. Aamu- ja iltapalatarvikkeiden lisäksi jokainen ostaa omaan asuntoonsa työntekijän avustuksella mm. pesuaineet ja siivoustarvikkeet sekä huolehtii omien vaatteiden, liinavaatteiden ja henkilökohtaisten tavaroiden ostosta. Päivän lämmin pääruoka syödään asukkaiden toiveesta yhteisesti yhteisessä ruokailutilassa. Ruoanvalmistukseen osallistuu työntekijän lisäksi vuorollaan yksi asukkaista, ns. keittiövuorolainen. Asukkaat suunnittelevat viikoittaisessa palaverissa seuraavan viikon ruokalistan, ja jokaisella on mahdollisuus tehdä toiveita ruoasta. Työntekijä vastaa siitä, että ruokalista on tarpeeksi monipuolinen. Yhteistilan ruokatarvikkeet tilataan kaupasta ja kauppias tuo ne asuntoryhmään kerran viikossa. Ruokatarvikkeita täydennetään viikon aikana hakemalla puuttuvia ruokatarvikkeita itse.

Kerran viikossa jokaisella asuntoryhmän asukkaalla on omakotipäivä tai -iltapäivä. Omakotipäivä tarkoittaa, että asukkaalla on mahdollisuus viettää kahdenkeskistä aikaa työntekijän kanssa. Omakotipäivänä asukas saa henkilökohtaista apua, tukea ja ohjausta kaikissa omaan asumiseen ja elämiseen liittyvissä asioissa omien tarpeidensa mukaan. Osa asukkaista käyttää henkilökohtaisen tukiaikansa mieluummin harrastuksiin osallistumiseen kuin kodinhoitoon liittyvien asioiden järjestämiseen, ja he saavat tällöin työntekijän mukaansa

vapaa-ajan viettoon. Osa asukkaista osallistuu harrastuksiin myös täysin itsenäisesti.

Asukkaiden tukena toimii kaikkiaan kolme hoitotyöntekijää sekä vastaava. Parhailtaan rekrytoidaan neljättä hoitotyöntekijää tukiasukkaiden määrän kasvaessa. Henkilökunta työskentelee klo 7.00-22.00. Työ jakaantuu aamu- ja iltavuoroon sekä välivuoroon. Välivuoroihin työntekijät tulevat asukkaiden omakotipäivän tai harrastusten sekä muiden tarpeiden mukaan joustavasti. Asukkaiden omakotipäivät alkavat asukkaiden tarpeiden mukaan yleensä klo 9-12 välisenä aikana. Työtoiminnassa asukkaat käyvät 2-5 kertaa viikossa, ja he työskentelevät maanantaista torstaihin klo 9-15 ja perjantaisin klo 9-14. Asuntoryhmän henkilökunta tekee yhteistyötä työtoiminnan kanssa päivittäin. Taulukkoon 1 on kuvattuna esimerkin omaisesti asuntoryhmän yhden viikon kulku ja työntekijöiden töiden jakautuminen asukkaiden eri avun ja tuen tarpeiden mukaan.

Yöaikaan asuntoryhmän asukkaiden avuntarpeisiin vastaa tarpeen mukaan lähellä sijaitsevan Härmän Vanhustentukisäätiön Leporannan palvelukeskuksen henkilökunta. Asukkaat hälyttävät hoitajakutsujärjestelmän avulla apua, jos sitä yöaikaan tarvitsevat. Iltavuorolainen voi tarvittaessa olla yhteydessä Leporannan palvelukeskuksen henkilökuntaan jo illalla, jos näyttää siltä, että yöhoitajan on tarpeellista käydä jonkun asukkaan asunnossa (esimerkiksi sairaustapauksissa). Yöhälytyksiä tulee hyvin harvoin. Yhteistyö yöpalvelun kanssa on ollut toimivaa. Tukijärjestely luo turvallisuuden tunnetta asukkaille, kun he tietävät saavansa apua läheltä ja nopeasti myös yöaikaan. Samalla asukkaiden yksityisyyttä kunnioitetaan siten, että yöaikaan heidän asunnoissaan ei tarpeettomasti käydä tarkistamassa tai valvomassa.

Hoitajakutsujärjestelmän lisäksi asuntojen ovissa on oivhälytykset, joiden avulla yöhoitaja tietää, jos asuntojen ovet aukeavat yöllä. Turvallisuutta lisää, kun tiedetään, että kukaan ei voi tulla asuntoon yöaikaan eivätkä asukkaat lähde asunnoistaan ulos yöllä siten, ettei kukaan tietäisi heidän lähdöstään.

Viikon kulku asuntoryhmässä

MAANANTAI	
Päivä	Kahdella asukkaalla on omakotipäivä. Molemmat saavat kotonaan (tai kodin ulkopuoliseen toimintaan) henkilökohtaista tukea. Muut asukkaat ovat töissä.
Iltapäivä	Työtoiminnan töiden jälkeen kahdella asukkaalla on omakoti-iltapäivä. Työntekijät ovat heidän luonaan noin 3 tunnin ajan. Koska asukkaat eivät jaksaa töiden jälkeen viettää kokopitkää omakoti-iltapäivää, jaetaan heidän henkilökohtaiset hetkensä kahdelle eri päivälle, maanantaille ja keskiviikolle. Näin asukkaat ehtivät levätä molempina päivinä töiden jälkeen.
Ilta	Yksi asukas käyttää henkilökohtaisen tukiaikansa harrastustoimintaan osallistumiseen. Hän saa työntekijän avukseen kansalaisopiston järjestämälle laulu- ja kitaratunnille. Iltavuorolainen avustaa niitä asukkaita, joilla ei ole omakoti-iltapäivää tai harrastusta.
TIISTAI	
Päivä	Yhdellä asukkaalla on omakotipäivä, hänen luonaan on yksi työntekijä. Asukkaan omakotipäivä vietetään useassa osassa, jotta asukas jaksaisi osallistua henkilökohtaiseen hetkeensä paremmin. Omakotipäivää vietetään aamupäivällä ja iltapäivällä muutamien tuntien ajan. Loppu-aika vietetään torstaina. Omakotipäivää viettävän asukkaan lisäksi kotona on kaksi muuta asukasta, heitä avustaa yksi yhteinen työntekijä.
Ilta	Iltavuorolainen on kaikkien asukkaiden kanssa yhteisesti.
KESKIVIIKKO	
Päivä	Kahdella asukkaalla on omakotipäivä, ja molemmat saavat henkilökohtaista tukea. Muut asukkaat ovat töissä.
Iltapäivä	Kahden asukkaan maanantaina alkanut omakoti-iltapäivä jatkuu.
Ilta	Yksi asukas käyttää henkilökohtaisen tukensa osallistuakseen harrastustoimintaan. Työntekijä lähtee asukkaan mukaan kansalaisopiston järjestämään jumppaan sekä käy samalla kaupassa. Iltavuorolainen on yhteisesti kaikkien asukkaiden kanssa, jotka eivät ole harrastuksessa.
TORSTAI	
Päivä	Yhdellä asukkaalla jatkuu tiistaina alkanut omakotipäivä. Kotona ovat myös kaksi muuta asukasta. Heitä avustamassa on yksi yhteinen työntekijä.
Iltapäivä	Yksi tukiasukas viettää omakoti-iltapäivää. Hänen kanssaan sitä viettää yksi työntekijä.
Ilta	Iltavuorolainen on kaikkien asukkaiden kanssa yhteisesti.
PERJANTAI	
Päivä	Kaikki asukkaat ovat töissä klo 10-14. Työntekijä siivoaa asuntoryhmän yhteistilan klo 10-12. Koska päivällä Ruusun yhteistilat ovat vapaina, kokoontuvat työntekijät perjantaisin esimerkiksi yhteistyöryhmän kokouksiin, koulutuksiin yms.
LAUANTAI JA SUNNUNTAI	
	Aamuvuorolainen töissä klo 7 - 15 ja iltavuorolainen klo 14 - 22. Työntekijä avustaa kaikkia asukkaita, sillä kukaan ei vietä omakotipäivää. Jos asukkaat haluavat osallistua esimerkiksi pyörätuoliansseihin tai muihin tapahtumiin, varataan viikonlopuksi enemmän työntekijöitä töihin.

Toiminnallista arkea asumisyksikössä ja elämää kodin ulkopuolella

Joka keskiviikko asuntoryhmän asukkaat kokoontuvat viikkopalaveriin. Palaverissa mukanaolo on vapaaehtoista. Pääsääntöisesti asukkaat arvostavat palaverikäytäntöä ja osallistuvat mielellään viikkopalaveriin. Palaverissa keskustellaan ajankohtaisista asioista, suunnitellaan seuraavan viikon menot sekä suunnitellaan ja päätetään seuraavan viikon ruokalista.

Viikoittaisten palaverien lisäksi muutaman kerran vuodessa järjestetään myös suunnittelukokous asuntoryhmän tapahtumista ja retkistä. Tapana on järjestää 3-4 vuorokauden pituinen retki joka vuosi, ja suunnittelukokouksessa asukkaat päättävät yhdessä, millainen retki toteutetaan ja mihin se suuntautuu. Pidempien retkien lisäksi asukkaat tekevät kuukausittain myös lyhyempiä vierailuja lähiseudulle. Asukkaiden yksi suosikitapahtumista on joka vuosi marraskuun ensimmäisenä päivänä juhlittava asuntoryhmän syntymäpäiväpäätös. Silloin asukkailla ja työntekijöillä on tapana mennä yhdessä syömään. Asukkaat saavat esittää toiveita ruokapaikasta. Myös muita vuoden juhlapäiviä ja juhlia vietetään innokkaasti. Asuntoryhmän asukkaat ja työntekijät järjestävät vähintään kerran vuodessa omaisille yhteistapahtuman. Esimerkiksi joulun aikaan vietetään omaisten iltaa. Silloin asukkaat, heidän omaisensa ja työntekijät kokoontuvat yhteiseen joulujuhlaan.

Aktiivinen ja osallistuva elämä ei rajoitu pelkästään isompiin tapahtumiin ja retkiin, vaan myös viikoittainen arki pyritään järjestämään siten, että asukkailla on mahdollista olla halutessaan tekemisissä toisten kanssa. Lauantai-ilta on mahdollista viettää yhdessä toisten kanssa esimerkiksi laulaen karaokea, katsoen televisiota, elokuvia tai vaikkapa pelaten pelejä. Lauantai-iltaan kuuluu myös yhteinen herkuttelu: silloin syödään keskiviikon palaverissa valittua ”hyväskää”. Asuntoryhmässä toimii myös kahvirinki, johon asukas voi halutessaan kuulua. Kahvirinkiläiset kutsuvat vuorotellen toisiaan omiin koteihinsa iltakahville tai -teelle. Kahvihetki

järjestetään joka tiistai. Yhdessäolon lisäksi yhteiset kahvihetket antavat mahdollisuuden toimia isäntänä tai emäntänä sekä olla vieraana. Laulamisesta pitävät asukkaat taas voivat mennä Leporannan lauluiltaan.

Asukkaiden sosiaaliset suhteet eivät rajoitu ainoastaan asuntoryhmässä asuviin naapureihin. Seurakunnan järjestämän ystäväkurssin myötä kuusi ystävänä toimivaa henkilöä on tutustunut asuntoryhmän asukkaisiin. Ystävät järjestävät toimintaa noin kerran kuukaudessa asuntoryhmän asukkaille. Ystävien kanssa vietetään grilli- ja peli-iltoja, lenkkeillään, käydään kirkossa sekä muissa tapahtumissa. Ystävät kutsuvat asukkaita myös kylään omiin koteihinsa. Eräs asukas taas on ystäväystynyt TET-viikolla olleen 9-luokkalaisen tytön kanssa, ja he ovat tavanneet toisiaan tytön työelämään tutustumisjakson päätyttyäkin.

Asumispalveluiden toteuttamisessa pyritään tietoisesti tukemaan kehitysvammaisia henkilöitä siten, että heillä olisi mahdollisuus luoda ja ylläpitää sosiaalisia suhteita myös muihin kuin asuntoryhmässä asuviin naapureihin. Työntekijät tukevat asukkaita sosiaalisten suhteiden ylläpitämisessä esimerkiksi auttamalla yhteydenpidossa ja soittamisessa, olemalla tukena vierailukutsujen esittämisessä sekä harrastustoimintaan osallistumisessa. Todellisten uusien ystävyysuhteiden luominen on kuitenkin melko vaikeaa, ellei se tapahdu luonnollisesti esimerkiksi jonkin harrastuksen kautta.

Asukkaiden sosiaalisen verkoston koko vaihtelee paljon. Joillakin asukkailla on paljon sukulaisia ja ystäviä, joihin he pitävät yhteyttä. Toisilla taas omaiset voivat olla ainoat ihmiset elämässä eikä perhe aina edes asu lähellä asukasta. Vapaaehtoistoimintana järjestettävä ystävätoiminta on tärkeä lisä asuntoryhmän tarjoamaan apuun ja tukeen, mutta erityisen merkityksellistä ystävätoiminta on kehitysvammaisille asukkaille – ovathan ihmissuhteet ja toisten ihmisten läsnäolo yksi ihmiselämän suurimpia ilonaiheita. Vapaaehtoisia ystäviä tarvittaisiinkin koko ajan enemmän.

Yksilöllisen tukemisen haasteita

Asumisryhmä valmistui vuonna 2004, ja alusta alkaen siellä on noudatettu yksilöllisen avun ja tuen - toimintamallia. Asuntoryhmän suunnitteluvaiheessa sovittiin, että asumisyksikkö sijoitettaisiin lähelle Alahärmän keskustaa ja palveluja. Rakennuksen fyysisten tilojen haluttiin mahdollistavan asukkaiden itsenäisen toiminnan ja elämän. Asuntojen tuli olla riittävän suuria, ja tavoitteena oli, että asukkailla olisi oma rauha, mutta myös mahdollisuus yhdessäoloon niin halutessaan. Tehdyt fyysiset ratkaisut ovat olleet edellytys sille, että Alahärmässä on voitu toimia monissa asioissa toisin kuin perinteisimmissä ryhmäkodeissa.

Haasteena asumisen ja elämisen yksilöllisen tuen järjestämisessä on ollut työntekijöiden sitouttaminen yksilökeskeiseen toimintamalliin. Työntekijöiden on osattava ja haluttava antaa asukkaiden tarvitsemää tukea ja apua kunnioittaen asukkaiden omaa päätösvaltaa asumiseen ja vapaa-aikaan liittyvissä asioissa. Kun asumisen tukemista on alettu organisoimaan yksilöllisesti asukkaan tarpeiden mukaan eikä asuntoryhmän toimintakäytänteiden ehdoilla, ovat monet työntekijöiden aikaisemmin tuntemat toimintakäytännöt ja rakenteet muuttuneet, eikä kaikkien työntekijöiden ole ollut helppoa sopeutua kaikkiin uusiin käytänteisiin ja tapoihin.

Henkilökunnan palaverit ovat tärkeä osa yhteisen toimintalinjan luomisessa. Yksilöllisen tuen - toimintatapojen toteutumista pyritään edistämään keskustelemalla säännöllisesti toiminnan arvoista ja asenteista. Arvot ja asenteet ilmenevät esimerkiksi puhetaivoissa ja asioiden nimissä. Yhdessä työntekijöiden kanssa keskustellaankin mm. siitä, kuinka käytettävät termit ja käsitteet voivat ohjata myös käytännössä toteutettavaa toimintaa. Esimerkiksi sillä, ovatko asuntoryhmän osana olevat asunnot asukkaiden koteja vai huoneita, on suuri merkitys myös mietittäessä tilan luonnetta ja työntekijöiden toimimista tilassa. Palavereissa myös esimerkiksi arvioidaan yksilöllisen tukemisen toimintamallia ja pyritään kehittämään sitä edelleen toimivammaksi.

Jotta yksilöllinen tukeminen olisi mahdollista, on esimerkiksi henkilökunnan työajan oltava asukkaiden menoihin mukautuva ja joustava. Välivuorojen avulla työaika voidaan mukauttaa asukkaiden menojen mukaan siten, että asukkaat saavat elämiseensä tarvitsemansa tuen ja avun. Työntekijöille taas välivuorot ovat vaikeita, sillä moni kokee, että heille ei jää aamusta tai illasta aikaa riittävästi kotona olemiseen. Toisaalta välivuorot ovat tuoneet vaihtelua ja mahdollisuuksia myös työntekijöiden joustavammalle ajankäytölle, kun työvuorojen aloitus- ja lopetusajat voivat välillä vaihdella. Esimerkiksi aamuisin työt eivät aina alakaan aamuvarkaisella kello seitsemän, vaan työvuoroon voidaan tulla myöhemmin. Positiivisia puolia työaikaisten muuttumisesta ei kuitenkaan aina tunnusteta tai huomioida.

Työaikaisten muutosten lisäksi myös työvuorojen sisältö on muuttunut, kun tukea ja apua annetaan kodissa tapahtuvan avustamisen lisäksi paljon myös kodin ulkopuolella tapahtuviin toimintoihin. Työntekijät avustavat ja tukevat yksittäisiä asukkaita kerrallaan, jolloin työtä tehdään paljon ilman muita työntekijöitä tai heidän seuraansa. Jos on tottunut viettämään työaika keskustellen työn lomassa toisten työntekijöitten kanssa, on työtapa, jossa keskitytään vain asukkaaseen melko lailla erilaista. Vaikka kaikki ymmärtävätkin, että töissä ollaan asiakkaita eikä muita työntekijöitä varten, koetaan työntekijöiden keskinäisen yhdessäolon vähentyminen raskaana.

Työjärjestelyiden lisäksi myös pienemmät yksilölliset toimintakäytännöt voivat osoittautua haasteeksi. Yksi esimerkki tällaisesta toimintakäytännöstä on ”oman oven”-periaate. Asukkaan kodista yhteistilaan menevä ovi on vain tukiovi, ja muiden tulee käyttää asuntojen omia ulko-ovia. Työntekijälle ulko-oven käyttämisen sijaan olisi helpompaa tukea asukasta tukiovesta yhteistilaan ja edelleen yhteistilan ulko-ovesta ulos. Asukkaat taas luonnollisesti arvostavat omien kotiensa ulko-ovien käyttämistä. Asukkaita myös hieman sekoittaa, jos osa työntekijöistä toimii eri tavoin eikä sitoudu ulko-ovien käyttämiseen. Kuitenkin juuri yksilöllisen tuen toimintamallissa, jossa työntekijöiden työ on hyvin itsenäistä,

olisi tärkeää voida luottaa siihen, että jokainen työntekijä sitoutuu noudattamaan joka päivä asuntoryhmän yhteisesti sovittuja toimintaperiaatteita ja -sääntöjä.

Monissa kehitysvammaisten henkilöiden asumisyksiköissä useat arjen toiminnot on ulkoistettu muiden kuin yksikön varsinaisen henkilökunnan hoidettavaksi. Asumisyksiköihin tulee valmisruoka, pyykit pestään pesulassa ja siivoajat huolehtivat siivouksesta. Alahärmän asuntoryhmässä sen sijaan asumisen arki hoidetaan omien työntekijöiden voimin ja asukkaita arjen askareissa tukien. Jokainen työntekijä vuorollaan tekee kaikkia töitä. Työ on tällöin monipuolisempaa ja vaativampaa, ja se edellyttää työntekijöiltä taitoja ja halua hoitaa monia erilaisia töitä. Kaikille kuitenkin tällainen monia tehtäviä sisältävä työ ei sovi: jos työntekijä haluaisi keskittyä ainoastaan hoitotyöhön, ei uudentyypinen työkäytäntö kiinnostaisi. Työntekijäkysymys on tärkeä myös sen takia, että hoitoalaa vaivaa työvoimapula eikä työhön sopivia työntekijöitä ole helppo löytää. Myös pätevien ja osaavien sijaisten saaminen on vaikeaa.

Alahärmän asuntoryhmässä asumisen fyysiset ratkaisut luovat puitteet asukkaiden yksilöllisemmälle asumiselle. Yhtä merkittävää yksilöllisyyden toteutumiselle on se tapa, jolla asukkaita asuntoryhmässä tuetaan. Asuntoryhmän asukkaat arvostavat asumisensa yksityisyyttä ja omia toimintamahdollisuuksiaan. Asuntoryhmässä asumisensa alkuvuosina asukkaat eivät oikein osanneet esittää omia toiveitaan, mielihetkeitään ja vaatimuksia, kun esimerkiksi aikaisemmat asumismuodot eivät olleet mahdollistaneet oman tahdon toteutumista kovinkaan monissa asioissa. Asukkaat eivät osanneet olla omilla asunnoissa ja asuntoryhmän yhteistiloissa viettäen enemmän aikaa. Nykyään tilanne on muuttunut. Oma asunto on asukkaille aikaisempaa tärkeämpää ja omilla oloissa olemista ja itsenäistä puuhastelua arvostetaan. Toiminta on myös muuttunut yhä enemmän asukkaiden omien toiveiden mukaiseksi.

Yhteenvedo asumisratkaisun ja tarvittavan avun ja tuen järjestämisestä

Asumismuoto ja asukkaan asema	<p>Vuonna 2002 Alahärmässä, Ylihärmässä ja Korttesjärvellä tehty asumisen tarveselvitys kartoitti erityisryhmien tulevaisuuden asumistarpeet. Alahärmän asuntoryhmä perustettiin tarveselvityksen perusteella. Asuntoryhmä, jossa on kuusi asuntoa sekä lisäksi kolme tukiasukasta asuntoryhmän välittömässä läheisyydessä. Asukkaat asuvat vuokralla, ja heidän vuokranantajansa on Asumispalvelusäätiö ASPA.</p>
Asukkaan aikaisempi asumistilanne	<p>Kaksi asukasta asui kehitysvammalaitoksessa ja neljä muissa asumispalveluissa, kuten hoitokodissa tai tukiasunnossa. Asuntoryhmään yhteisöllisesti kuuluvat kolme tukiasukasta asuivat aiemmin lapsuudenkodeissaan.</p>
Asumistarpeet	<p>Asuntoryhmän haluttiin olevan lähellä keskustaa ja palveluja. Asuntojen tulee soveltua myös liikuntavammaisille. Asuntoryhmässä perusajatuksena on tarjota mahdollisuus itsenäiseen elämään ja omaan rauhaan omassa asunnossa, mutta mahdollistaa myös osallistuminen yhteisölliseen toimintaan.</p>
Tuen tarve	<p>Asukkaiden tulee kyetä hälyttämään itse tarvittaessa apu yöaikaan.</p>
Avun ja tuen järjestäminen	<p>ASPA Palvelut Oy antaa pääsääntöistä tukea klo 07.00 - 22.00. Öisin tukipalvelun tarjoaa Härmän Vanhustentukisäätiön Leporannan palvelukodin henkilökunta. Seurakunnan ystäväpalvelun kautta asukkailla on muodostunut tukea ja virikkeitä tarjoava ystävävieri.</p>
Toimeentulo	<p>Asukkaat saavat hoitotukea, eläkettä sekä työosuusrahaa elämisen kuluihin ja eläkkeensaajan asumistukea vuokratuloihin. Asukkaat maksavat itse sähk- ja vesimaksut kulutuksensa mukaan. Asukkaiden kotikunnat kustantavat asumista ja elämistä tukevat tukipalvelut.</p>
Hyvän käytännön mittarit	<p>Jokaisella asukkaalla on oma, yksityinen asunto, jossa oma, nimellä varustettu ulko-ovi. Kahden oven periaate tukee itsenäisen elämän sujumista, kun apu ja tuki on asunnon välittömässä läheisyydessä. Tuen tarjonnan ja arjen toimintamallien periaatteina asukkaan yksilöllisyys ja itsemääräämisoikeus. Kahden eri tukipalvelun tuottajan yhteistyö. Yksilöllisen toimintatavan jatkuva kehittäminen.</p>

Kiitokset

Lämpimät kiitokset kaikille tahoille ja henkilöille, jotka ovat auttaneet kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen kuvaamisessa ja kuvittamisessa.

Kiitokset ASPA Palvelut Oy:n ja Asumispalvelusäätiö ASPAn Maili Sillanpäälle ja Raija Mansikkamäelle sekä Kehitysvammaisten palvelusäätiön ja KVPS Tukena Oy:n Aarne Rajalahdelle ja Jere Metsähonkalalle heidän kirjoittamistaan ja toimittamistaan asumiskuvauksista.

We would like to thank Tommy, Michael, Alastair and Marius for sharing their inspiring stories with us. Thank you also to those individuals who brought the stories to our attention:

Richard Hamer (in his previous role at Ownership Options in Scotland), Martha Gargaro (Inclusion Glasgow), Nicky Thompson (Golden Lane Housing Ltd), Linda Kerr (ENABLE Scotland), Martin Olsson and Janne Sand (Oslo Kommune Storbyavdelingen).

Omat kiitöksensä ovat ansainneet Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen -hanketiimin asiantuntijat Elina Antikainen, Päivi Kari, Kirsi Konola, Markku Niemelä, Kristina Nousiainen, Leena Vaittinen ja Markku Virkamäki. Aini Kimpimäkeä ja hänen johdollaan toiminutta tukiryhmää kiitämme saamastamme tuesta ja kannustuksesta yksilöllisen asumisen kehittämiseksi.

Hyödyllisiä kontakteja, linkkejä tai artikkeleja

Inclusion Glasgow	www.inclusion-glasgow.org.uk
Ownership Options	www.oois.org.uk
Kehitysvammaisten Palvelusäätiö	www.kvps.fi
KVPS Tukena Oy	www.kvps.fi/asumispalvelut/
Golden Lane Housing	www.glh.org.uk
Asumispalvelusäätiö ASPA	www.aspa.fi
Aspa Palvelut Oy	www.aspapalvelut.fi
ENABLE Scotland	www.enable.org.uk
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry	www.kvtl.fi
Me Itse ry	www.kvtl.fi/sivu/me_itse_ry
Person-centred planning	www.valuingpeople.gov.uk/dynamic/valuingpeople135.jsp
Supported living	www.paradigm-uk.org/pdf/Articles/changingparadigms.PDF

Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen - pitkäaikaisesta laitosasumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja, Markku Niemelä, Krista Brandt (toim.)

www.stm.fi/Resource.phx/publishing/documents/13985/index.htm

Perinteisiä asumisvaihtoehtoja kehitysvammaisille ihmisille ovat Suomessa olleet pääasiassa palvelu- ja ryhmäkoti-ratkaisut. Kehitysvammaisten henkilöiden itsenäisen ja tuetun asumisen kehittymistä Suomessa ovat hidastaneet tiedon ja mallien puute. Kansainväliset asumisesimerkit kuitenkin osoittavat, että itsenäisen ja tuetun asumisen mallit ovat mahdollisia ja varteen otettavia tapoja järjestää kehitysvammaisen henkilön asuminen.

Tämä asumisopas on syntynyt osana Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen -hanketta, jossa on koottu tietoja ja kokemuksia sekä suomalaisista että muissa maissa käytössä olevista itsenäisen ja tuetun asumisen malleista. Oppaan asukaskertomukset ja palvelukuvaukset ovat todellisia esimerkkejä siitä, kuinka kehitysvammaisten henkilöiden asumis- ja tukipalveluja voidaan järjestää yksilöllisemmin - siten, että kehitysvammainen henkilö saa tarvitsemansa tuen, mutta voi myös elää itsensä näköistä elämää.

Kirjoittajista

Asumisoppaan esimerkit ovat koonnet Yksilöllinen asuminen -hankkeessa työskennelleet Sarah Burrell ja Krista Brandt. Suomalaisyntyinen Sarah Burrell on viettänyt merkittävän osan työurastaan Englannissa keskittyen kehitysvammaisten aikuisten asumisen ja mielekkään elämän edistämiseen. Hän on toiminut mm. asumis- ja tukipalvelujen kehittäjänä Englannin suurimman kehitysvammaisjärjestön, Mencap'in, riveissä. Krista Brandt on työskennellyt vuoden 2007 aikana toteutetussa selvityshankkeessa, jossa pohdittiin kehitysvammaisten laitoshoidon hajauttamista ja laadittiin toimintaohjelma yksilöllisempiin asumismuotoihin siirtymiseksi. Oppaan on toimittanut Jaana Teräväinen, ulkoasu ja taitto Virpi Sirpelä, valokuvat Sanna Heikintalo ja Petteri Kokkonen.

**Asumispalvelusäätiö ASPA
Autismi- ja Aspergerliitto ry
Helsingin Kehitysvammatuki 57 ry
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry
Kehitysvammaisten Palvelusäätiö
Kehitysvammaliitto**